

12404

О Р Л И Ћ

ЦРНОГОРСКИ ГОДИШЊАК

СТАРИ и НОВИ

ЗА ПРОСТУ ГОДИНУ

1865.

Уредно

Ј. Сундечић

Прва година

НА ЦЕТИЊУ

У Кнежевској Почати.

6.

О Р Д Н Р

ИРНОТОРСКИ ТОДНШРАК

СТАРИ НОВИ

УНЕСОТ ТОДНИ

1862

Д. Сувидан

Ирноторски

ИРНОТОРСКИ

У Сувидан, Ирноторски

205С31

РПД р. 43/1865, РЦ 325/1865

О Р Л И Ћ

Ц Р Н О Г О Р С К И Г О Д И Ш Њ А К

СТАРИ и НОВИ

ЗА ПРОСТУ ГОДИНУ

1865.

**БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ**

Уредио

12404

Ј. Сундечић

Прва година

НА ЦЕТИЊУ

У Кнежевској Печатњи.

12378

„Свјет је овај тиран тиранину -
А камо ли души благородној!
Он је састав паклене неслоге —
Уњ ратује душа са тијелом,
Уњ ратује море с бреговима,
Уњ ратује зима и топлина,
Уњ ратују вјетри с вјетровима,
Уњ ратује живина с живином,
Уњ ратује народ са народом,
Уњ ратује човјек са човјеком,
Уњ ратују дневи са ноћима,
Уњ ратују дуси с небесима;
Тјело стење под силом душевном,
Колеба се душа у тијелу —
Море стење под силом небесном,
Колебљу се у мору небеса —
Волна волну ужасно попире,
О бријег се ломе обадвије. —“

П. ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ
у „Горском вијенцу.“

ПРЕДГОВОР.

„Планине стоје, а људи се мичу“ — вели наша народна пословица. — И мене је моја звијезда ево довела у слободну земљу, у земљу јуначку, земљу у којој је готово сваки каменчић наквашен људском крви за независност и уздржање светијех својих народних права, у земљу најпосље у којој син домовине смије и може невезаних руку, како на крвавом мејдану тако и на умном пољу, радити све што му иде у корист и напредак његове миле народности, његова завичаја и укупне његове домовине. Њешто насилљем злобе и зависти, а понајвише самовољном неправдом својих црнијех злотвора, већ ожигосаних хулом јавнога мњења, турену с отчинскога прага, није ме небеско провиђење ни овог пута оставило ни заборавило. Оно ми је напротив указало једну пријатељску руку, руку отчинску — која ме у свој оштрини моје тежке судбе — чврсто задржа да непаднам, нити у понор очајања, нити (што би још и грђе било) у прашину пред кољена мојих прогонитеља и тлачитеља. А та је добротворна рука, баш свијетлога Господара ломне Црне горе, коју ћу руку свагда харнијем срцем са најслађим пољубцима обасипати; не као

продан роб, него као прави син, који несмије нигда бити подал, али осијећа да мора свагда бити благодаран за учињена му добра. — Црна гора — она или ико — допста се је оружијем свијету огласила и прославила; ама ваља јој већ и на умној пољани развијати се, да у натрагу неизостаје ни иза осталих просвјећених земаља и народа. Јунаштво је дично, али је знање још и дичније. Знање је данас полуга цијелог свијета, којом се он напред миче и помиче, и на којој почива сваколика његова огромна крепост и сила. Зло по народ, који данданас иза других у знању заостаје: јер: или дише, туђијем духом дише; или живи: туђијем животом живи — а то је пропаст народња. — Овијем спасоносним мислима одушевљен јуначки наш Господар НИКОЛА I., ево својски наставља и што већма шири, што је већ Његов предшастник, безсмртни Кнез ДАНИЛО I. почео био за просвјету оснивати и подизати. Само нек му Вишњи благослови дјело руку његови, па неће и неможе успјех промашити. — Исповједам да ја нијесам ни на пушки ни на мачу јунак, но само поњешто могу пером мицати и тијем народном напредку поњешто користити. Кò је за мач и пушку, нека за њих пријања: ја ћу тек за перо, колико ми год моје слабе силе допуштале буду; кò је за таква оруђа, нека и по сад као и досад устаје на обрану домаћега крова кад се год нужда појави: ја ћу пак с висина ових пером гласити све што могу и што гласа заслужује. А да час прије њешто почнем — док ми околности допуште да се узмогнем веће и користније радње прихватити — ево шаљем одма својој браћи у походе једну горску

птичицу, сивога „Орлића.“ Он је зенуо на бијели свијет у тврдом црногорском тимору, а крила му кроз врло кратко вријеме нијесу баш много ни подрасти могла; али се становито ухваћам да ће га и пак браћа с истом љубави причекати и огрлити, кано ти свога а од свога. Једа Бог и срећа даде те му се у будуће крила учврсте и бољма рашире, неће заоста са својијех планина браћи празан долијећати; него ће им, ако ништа друго, као Нојева голубица доносити по коју гранчицу братскога помирења, штоно нам је данашњијем даном од најпоглавитије користи, и штоно га је велики дух, којег поемртни остаци на врху поносита Ловћена поносито почивају, из овијех гора најпрви почео ширити својим дивним и одушевљеним пјесмама, којено потекоше из мудре свијести и жарких његових доморођем кишећих њедара. Боже дај! да му за горостаснијем његовим корацима, ма и стопу по стопу, узмогнем сљедовати, и укушној нашој домовини, од Триглава до Балкана, као вјерно чедо служити и послужити. Црна је гора одјек јунаштва, одјек наше славе: треба да још буде, и бити ће, одјеком свега, што брата к брату приближује, што их у једно коло сазива и руку им у руку стиска.

Ј. Сундечић.

Годишње примјетбе.

Прољеће почимље дне
8. марта (20. по нов.),
у 3 сата по подне. Ноћ
и дан равни су.

Љето почима 9. јунија
(21. по нов.) у 11 сати
40 ч. пред подне. Дан је
најдужи а ноћ најкраћа.

Јесен почима 11. септ.
(23. по нов.) у 1 сат и
53 ч. пред подне. Опет
су дан и ноћ равни.

Зима почима 9. декем.
(21. по нов.) у 7 сати
43 ч. у вечер. Дан је
најкраћи а ноћ најдужа.

Годишњости

по старому :

Златни број	1
Круг сунца	9
Епакта	7
Индиктион	8
Темелион	14
Неђељно слово	д

по новому :

Златни број	4
Круг сунца	26
Епакта	Ш
Римски број	8
Неђељно слово	А
Пис. мученикослов	с

Помичне светковине

Пасхално слово	М
Месојећа 6 неђеља и 3 дана	
Триод	24. јануара
Месне покладе	7. фебруара
Бијеле покладе	14 фебруара
Пасха (Ускрс)	4. априла
Спасов-дан	13. маја
Духови (Троицин-дан)	23. маја
Неђеља свих Свети	30. маја
Петрова поста 4 неђ. и 1 дан	
Божићње покладе	15. новембра

Седамдесетница	12. вељаче
Чиста сриједа	1. ожујка
Прва неђеља коризме	5. „
Ускрс	16. травња
Прошења 25. т. и 22. 23. и 24. св.	
Спасово	25. свибња
Духови	4. липња
Св. Тројство	11. „
Тијело Исусово	15. „
Рожарица	1. лист.
Неђ. I. Пришашћа	3. прос.

Задушнице.

У суботу 6. фебруара, у суботу 22. маја и у суботу пред
Покровом Богородичинијем 25. септембра.

Покровитељ свијех Срба.

Св. Сава Архиепис. србски, на 14 Јануара.

Светитељи Црногорски.

Св. Василије острошки 29. априла.—Св. Петар цетињски 18. октомбра. — Св. Арсеније 28. октомбра на Жребанику. — Св. Стефан пиперски на Троици-дан

Забрањено је свршивати брак.

Од 8. фебруара до 11 априла, или од понећелника бијеле неђеље укључно до Тошине неђеље; од 30. маја до 29. јунија, или од неђеље свијех Свети до Петрова-дне; од 1. до 15. августа: од 14. новембра до 6. јануара; на Усјековање 29. августа; на Крстов-дан 14. септембра, и сваке среде и петка осим трапавица, које се случе у допуштеном времену за свршивање брака.

Помрачења.

У години 1865. два ће се пута помрачити *Сунце*, а два пута *Мјесец*. Мјесечна помрачења поњешто ће се и у нашим странама моћи виђети.

I. Помрачење *мјесеца* догодиће се 30. марта (11. априла по новом). Почети ће у 4 сата и 39 часа изјутра; средине ће му бити у 5 сати 32 часа, а свршиће се у 6 сати 25 часа такођер изјутра. Оно ће се виђети у Африки, Америци и поњешто у Европи.

II. Помрачење *сунца* случиће се на 13 априла (25 по новому). Почети ће у 33 часа по подне; највећа ће помрачина бити у 2 сата и 35

часа, а довршиће се у 5 сати 35 часа по подне. Оно ће се виђети само у јужној Африки и у јужној Америци.

Ш. Опет помрачење *мјесеца* бити ће ноћу између 22. и 23. септембра (по новом између 4 и 5. октомбра). Почети ће 4. у 10 сати 32 часа обноћ; највећа помрчина у 11 сати 36 часа обноћ, а свршиће се у 35 часа после поноћи. Оно ће се виђети у Европи и у Африки, а при почетку у Азији и при свршетку у Америци.

IV. Помрачење *сунца* случиће се на 7 октомбра (по новому 19.). Почети ће у 2 сата 43 часа после подне; највећма ће помрчати у 3 сата и 49 часа, а окончаће се у 7 сати и 10 часа у вечер. Оно ће се виђети у сјеверној Америци, у западним странама јужне Америке, и у западу Африке и Европе.

Владајућа Звијезда.

У овој години влада Звијезда *Добропас* или *Меркур*. Издаватељи Коледара при назначивању владајуће звијезде, као и при биљежењу мјесечних промјена, обично назначују и предричу добру или злу годину уобће, или ово и оно вријеме; или рат, болести и друге непогоде, што сам једини Бог може унапријед знати, а људи могу само поњешто нагодити, а и пак непогодити. Ми се зато у овом годишњаку од сваког предрицања задржавамо, остављајући сваком да погађа љети врућину а зими студен, или сушу о Илиној, или кишу о Лучину-дне, а снјег и мраз о Божићима.

Мјесечне мијене у години 1865.

Мијена означаје се са М. — Прва четврт са П. Ч. — Ужба
са У. — Задња четврт са З. Ч.

Јануара	8.	З. Ч.	у	3	сата	30	часа	изјутра.
"	15.	М.	"	10	"	24	"	пред подне.
"	22.	П. Ч.	"	2	"	3	"	по поноћи.
"	29.	У.	"	5	"	21	"	у вечер.
Фебруара	6.	З. Ч.	"	10	"	31	"	обноћ.
"	13.	М.	"	8	"	56	"	"
"	20.	П. Ч.	"	1	"	12	"	по подне.
"	28.	У.	"	11	"	35	"	пред подне.
Марта	8.	З. Ч.	"	1	"	30	"	по подне.
"	15.	М.	"	6	"	22	"	изјутра.
"	3.	П. Ч.	"	2	"	13	"	по поноћи.
"	30.	У.	"	5	"	41	"	изјутра.
Априла	7.	З. Ч.	"	0	"	14	"	по поноћи.
"	13.	М.	"	3	"	7	"	по подне.
"	20.	П. Ч.	"	4	"	58	"	"
"	28.	У.	"	9	"	17	"	обноћ.
Маја	6.	З. Ч.	"	7	"	33	"	изјутра.
"	12.	М.	"	11	"	43	"	обноћ.
"	20.	П. Ч.	"	9	"	15	"	изјутра.
"	28.	У.	"	10	"	35	"	"
Јунија	4.	З. Ч.	"	0	"	47	"	по поноћи.
"	11.	М.	"	8	"	51	"	изјутра.
"	19.	П. Ч.	"	2	"	34	"	по поноћи.
"	26.	У.	"	9	"	21	"	обноћ.
Јулија	3.	З. Ч.	"	5	"	20	"	по подне.
"	10.	М.	"	7	"	23	"	"
"	18.	П. Ч.	"	8	"	3	"	"
"	26.	У.	"	6	"	23	"	изјутра.
Августа	1.	З. Ч.	"	10	"	36	"	обноћ.
"	9.	М.	"	8	"	9	"	изјутра.
"	17.	П. Ч.	"	0	"	40	"	по подне.
"	24.	У.	"	2	"	46	"	"
"	31.	З. Ч.	"	5	"	51	"	изјутра.
Септемб.	7.	М.	"	11	"	49	"	обноћ.
"	16.	П. Ч.	"	3	"	40	"	изјутра.
"	22.	У.	"	11	"	25	"	обноћ.
"	29.	З. Ч.	"	4	"	16	"	по подневу.
Октомбр.	7.	М.	"	5	"	21	"	"
"	15.	П. Ч.	"	4	"	43	"	"
"	22.	У.	"	8	"	57	"	изјутра.
"	29.	З. Ч.	"	0	"	49	"	пос. поноћи.
Новембра	6.	М.	"	11	"	56	"	обноћ.
"	14.	П. Ч.	"	3	"	53	"	изјутра.
"	20.	У.	"	7	"	48	"	у вечер.
"	28.	З. Ч.	"	1	"	7	"	пос. поноћи.

Декембр.	6.	М.	у	5	сата	39	часа	изјутра.
"	14.	П. Ч.	"	1	"	45	"	по подневу.
"	21.	У.	"	6	"	31	"	изјутра.
"	28.	З. Ч.	"	2	"	11	"	пос. поноћи.

Њеке знамените године уобће и напонасе за Црну Гору.

Од створења свијета по источном бројењу	7373
" " " " новом "	5625
" Рођења Спаситељева	1865
" како су св. Ћирил и Метод дошли да проповједају Сла- вјанима вјеру Христову	1002
" како је пало србско царство на Косову	554
" како је пушћави прах пронађен	522
" како је посљедњи Балшић умро	444
" како је Ђурађ Црнојевић преселио се у Млетке, и пре- дао владање над Црном гором митрополиту Вавилу	368
" како је владика Данило Петровић лиго Црногорце, те од турака земљу очистио и онет јој независност придобио.	162
" љутога боја на Трџинам.	159
" гласовитог боја на Царев-лазу	153
" знаменитог боја на Чеву	109
" како се Сџепан мали појавио	98
" крвавога боја на Крусама	69
" како су Црногорци освојили били Будву	52
" како је француски ђенерал Готје (Gauttier) уз капитола- цију предао био Котор владика Петру I. Петровићу.	52
" како је у Јошици утврђена граница између Црне горе и Аустрије	45
" како се престабио владика Петар II. Петровић Његош славни народни пјесник	14
" како је теократија престала у Црној гори, а Кнез Данило I. постао Господаром исте	13
" како је у Црној гори проглашен законик Кнеза Данила I.	10
" славнога боја на Граховцу под управом великога Војводе Мирка Петровића Његоша	7
" како је Кнез Данило I. погинуо у Котору.	5
" како је садашњи Кнез Никола I. ступио на владу	5

Сунце изходи
у 7 сат. 39 час.

ЈАНУАР

(Сијечањ)

Сунце заходи
у 4 сат. 19 час.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Не.	1 Н. Љето (Васиљев-дан)	13 Бл. Хиларије
Суб.	2 Силвестар п. р.	14 Феликс
Еванђеље: Марка гл. 1.		
Не.	3 Малахија прор.	15 2. Прес. Име Исусово
Пон.	4 Сабор 70 апостола	16 Марцел папа
Ут.	5 Теопемт и Теон	17 Антун пуст.
Ср.	6 † Богојављење	18 Петрова столица
Че.	7 † Саб. св. Јована	19 Кануто и Марио
Пет.	8 Георг. и Емилиан	20 Фабијан и Себастијан
Суб.	9 Полиевкт муч.	21 Јања њевица
Еванђеље: Матса гл. 4. стих 12.		
Не.	10 Григорије еп. Нис.	22 3. Винко и Анастас
Пон.	11 Препод. Теодосије	23 Заручење Богородич.
Ут.	12 Татиана мучен.	24 Тимотије
Ср.	13 Емил и Стратоник	25 Обрађење св. Павла
Че.	14 † Сава Арх. Србски	26 Поликарп биск.
Пет.	15 Павао тивејски	27 Иван Златоуст
Суб.	16 Петрове вериге	28 Ђирил и Марин
Еванђеље: Луке гл. 19. сх. 1.		
Не.	17 Антоновије велики	29 4. Фрањо салески бис.
Пон.	18 Атанасије и Кирил	30 Мартина њевица
Ут.	19 Макарије еџипет.	31 Пренос св. Марка
Ср.	20 Евтимије вел.	1 Вељач. Игњацио папа
Чет.	21 Максим исповјед.	2 † Свијечница
Пет.	22 Тимотеј и Анастас	3 Влахо и Трифун
Суб.	23 Климент еписк.	4 Смрт св. Шимуна
Еванђеље: Луке гл. 18. сх. 10.		
Не.	24 Пр. м. Ксенија (Триод.)	5 5. Агата њевица и м.
Пон.	25 Григорије богослов	6 Доротеја њев.
Ут.	26 Ксенофонт и друж.	7 Ромуалдо опат
Ср.	27 Моћи Јована златоус.	8 Иван исповјед.
Чет.	28 Ефрем сиријан	9 Аполонија њев.
Пет.	29 Пр. моћи Игњатије богон.	10 Школастика њев.
Су.	30 † Велики Јерарен	11 7 утем. реда Д. М.
Еванђеље: Луке гл. 15. сх. 11.		
Не.	31 Кир и Јован	12 Седамдесет. Марцијан

ФЕБРУАР

(Вељача)

Сунце изходи
у 7 сати 2 час.Сунце заходи
у 5 сат. 8 час.

Има 28 дана.

Дни.	По старому	По новому.
Пон.	1 Трифун муч.	13 Еустокија ђев.
Ут.	2 † Сретеније	14 Валентин поп.
Ср.	3 Симеон богопримац	15 Лав рабљанин
Чет.	4 Исидор пелусиот	16 Јулијана
Пет.	5 Агата муч.	17 Поликронији бис.
Суб.	6 Вукола Еп. Смир.	18 Клаудио

Еванђеље: Матеа гл. 25. сх. 31.

Не.	7 Партеније (Месопуст)	19 Шестдесетница Габинио
Пон.	8 Теодор стратил.	20 Леандро муч.
Ут.	9 Нићифор муч.	21 Оронцио и Аделаида
Ср.	10 Харалами муч.	22 Аугустин муч.
Чет.	11 Василије св. муч.	23 Маргарита од Корт.
Пет.	12 Мелентије патр.	24 Матија апост.
Суб.	13 Симеон митроп.	25 Донат бис. задарски

Еванђеље: Матеа гл. 6. сх. 14.

Не.	14 Аксентије (Сиропуст.)	26 Педесетница Нестор
Пон.	15 Онисим Ап. (В. пост.)	27 Александар
Ут.	16 Панфил муч.	28 Фортунат муч.
Ср.	17 Теодор Тирон	1 Ожујак. (Чис. Ср.) Пост
Чет.	18 Лав папа рим.	2 Симплицио папа
Пет.	19 Архин апост.	3 Трнова кр. Исусова Пост.
Суб.	20 Лав еп. кәртаген.	4 Кажимир краљ Пост.

Еванђеље: Јована гл. 1. сх. 43.

Не.	21 I. Поста Тимотије	5 I. Кориз. Иван од кр.
Пон.	22 Обр. моћи муч. Евген.	6 Еужебио бис.
Ут.	23 Поликарп еп. смир.	7 Тома Аквински
Ср.	24 I. и II. обр. главе Јов. кр.	8 Иван божији Пост.
Чет.	25 Тарасије патр.	9 Бирил и Метед ап.
Пет.	26 Порфир епис.	10 Коље и чав. Ис. Пост.
Суб.	27 Проконије декапол.	11 Франа рим. Пост.

Еванђеље: Марка гл. 2. сх. 1.

Не.	28 2. Поста Василије ис.	12 2. Кориз. Гргур вел.
-----	--------------------------	-------------------------

Сунце изходи
у 6 сат. 9 часа.

МАРТ

(Ожујак)

Сунце заходи
у 5 сат. 52 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Пов.	1 Евдокија пр. муч.	13 Костанц
Ут.	2 Теодот св. муч.	14 Матилда краљи.
Ср.	3 Евтропије муч.	15 Лонгин <i>Пост.</i>
Чет.	4 Герасим преподоб.	16 Хериберт надб.
Пет.	5 Конон муч.	17 Покров Исусов <i>Пост.</i>
Суб.	6 Св. 42 мученика	18 Гаврил арханђ. <i>Пост.</i>

Еванђеље: Марка гл. 8. стих 34.

Не.	7 3. Поста Мученици хер.	19 3. Кориз. Јосип заруч.
Пон.	8 Теофилакт исп.	20 Еугенио
Ут.	9 <i>40 Мученика</i>	21 Бенедикт опат
Ср.	10 Кодрат и друж.	22 Катарина швед. <i>Пост.</i>
Чет.	11 Софроније патријар.	23 Викторин муч.
Пет.	12 Теофан преподобни	24 5 рана Госпиних <i>Пост.</i>
Суб.	13 Пр. моћи О. Нићифора	25 † Благовјести

Еванђеље: Марка гл. 9. сх. 17.

Не.	14 4. Поста. Венедикт	26 4. Кориз. Кастул муч.
Пон.	15 Агапије муч.	27 Иван пустињак
Ут.	16 Савин и Папије	28 Сикст III. папа
Ср.	17 Алекса чов. божији	29 Еустасио опат <i>Пост.</i>
Чет.	18 Кирил пат. Јерус.	30 Иван Климак оп.
Пет.	19 Крисант и Дарије	31 Амос пророк <i>Пост.</i>
Суб.	20 Обитељ св. Саве	1 Травањ. Теодосија <i>Пост.</i>

Еванђеље: Марка гл. 10. сх. 32.

Не.	21 5. Поста. Јаков еп.	2 5. Муке. Фрањо Паол.
Пон.	22 Василије презвит.	3 Агапа и Кионија
Ут.	23 Никон пр. муч.	4 Исидор бис.
Ср.	24 Закарије преподоб.	5 Вицко Ферари <i>Пост.</i>
Че.	25 † Благовјести	6 Сикст I. папа
Пет.	26 Саб. ар. Гаврила	7 7 жал. Б. Д. М. <i>Пост.</i>
Суб.	27 <i>Лазарева Субота</i>	8 Марија еђипет. <i>Пост.</i>

Еванђеље: Јована гл. 12. сх. 1.

Не.	28 6. Цвијети	9 6. Цвијетна
Пон.	29 Марко епис.	10 Језекија пророк
Ут.	30 Јовац љеств.	11 Лав папа
Ср.	31 Ипатије епис.	12 Јулио папа <i>Пост.</i>

АПРИЛ

(Травањ)

Сунце излази
у 5 сата 6 часа.

Сунце заходи
у 6 сата 37 часа

Има 30 дана.

Дни.	По новому	По старому
Чет.	1 Марија еџипетска	13 Ерменеџид краљ <i>Пост.</i>
Пет.	2 Тит чудот (В. Петак)	14 Тибурц (В. Петак) <i>Пост.</i>
Суб.	3 Преп. Никит.	15 Еутикио <i>Пост.</i>

Еванђеље: Јована гл. I. сх. I.

Не.	4 Пасха (Ускре)	16 Ускре
Пон.	5 † Свијетли Понеђељ.	17 † II. светковина
Ут.	6 † Свијетли Уторник	18 Аполонио бис.
Ср.	7 Георгије епис.	19 Крешенције
Чет.	8 Иродион апост.	20 Теотим бис.
Пет.	9 Евпсихије муч.	21 Анселмо надбис.
Суб.	10 Терентије и друж.	22 Кај папа рим.

Еванђеље: Јована гл. 20. сх. 19.

Не.	11 2. Томина Антип еп.	23 I. Бијела Јурјево
Пон.	12 Василије еп. парис.	24 Федел
Ут.	13 Артемије св. муч.	25 Марко Ев. (Мољење)
Ср.	14 Мартин папа	26 Клето и Марц.
Чет.	15 Аристарх, Пуд и Троф.	27 Пелегрин
Пет.	16 Ирина, Агап. и Хион.	28 Витал војник
Суб.	17 Симеон Персид.	29 Петар мучен.

Еванђеље: Марка гл. 15. сх. 43.

Не.	18 3. Мирнос. Јован уч.	30 2. по Ускр. Ката Сиен.
Пон.	19 Јован преп.	1 Свибањ. Филип и Јак.
Ут.	20 Теодор Трихин	2 Атанасије бис.
Ср.	21 Јануар епис.	3 Нашасиће св. Кри.
Чет.	22 Теодор сикеот.	4 Моника удов.
Не.	23 † Ђурђев-дан	5 Пио V. папа
Суб.	24 Сава стратилат.	6 Иван латерански

Еванђеље: Јована гл. 5. сх. I.

Не.	25 4. Разсл. Марко Еванђ.	7 3. Дујам бис. спљет.
Пон.	26 Василије еп. амасис.	8 Приказ. св. Миховица
Ут.	27 Симеон срод Господњи	9 Гргур Назиански
Ср.	28 Јаков и Сосипатар	10 Пренешење св. Куће
Чет.	29 † Василије острожки.	11 Мамерато надб.
Пет.	30 Јаков зеведеов.	12 Нереј и Ахилеј

МАЈ

Сунце изходи
у 4 сата 13 часа

(Свибањ)

Сунце заходи
у 7 сати 20 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Суб.	1 Јеремија пророк	13 Сервацио бис.
Еванђеље: Јована гл. 4. сх. I.		
Не.	2 5. Самарјан. Антоније	14 4. Бонифацио
Пон.	3 Тимотеј и Мавра	15 Торкват и Антонин
Ут.	4 Пелагија мучен.	16 Иван непопук.
Ср.	5 Ирина мучен.	17 Пашквал Баилон
Чет.	6 Јов многострадал.	18 Венанцио мучен.
Пет.	7 Акакије мучен.	19 Петар Целестин
Суб.	8 Јован Ев. и Арсеније	20 Бернард из Сиене
Еванђеље: Јована гл. 9. сх. I.		
Не.	9 6. Слијеног. Исајија	21 5. Феликс из Кат.
Пон.	10 Симеон зилот апост.	22 Рита удов.)
Ут.	11 Мокије св. муч.	23 Десидерио бис.)
Ср.	12 Епифан еп.	24 Серволо)
Чет.	13 † Спасов-дан.	25 † Спасово)
Пет.	14 Исидор муч.	26 Филип Нери)
Суб.	15 Пахомије вел.	27 Мар. Манд. од Пациа)
Еванђеље: Јована гл. 17. сх. I.		
Не.	16 7. Светих От. Теод.	28 6. Герман биск.
Пон.	17 Андроник Апост.	29 Максимин биск.
Ут.	18 Теодот мучен.	30 Фердинандо краљ
Ср.	19 Патрикије св. муч.	31 Канцијан муч.
Чет.	20 Талалеј муч.	1 Липањ. Гауденциј
Пет.	21 † Костантин и Елена	2 Јаков Салом.
Суб.	22 Василиск муч.	3 Клотилда <i>Пост.</i>
Еванђеље: Јована гл. 7. сх. 37.		
Не.	23 Сош. С. Д. (Троичин-дан)	4 Духови
По.	24 † Духовски Пон.	5 † П. Благдан
Ут.	25 Ш. Обрет. глав. Јована	6 Норберто надб.
Ср.	26 Карп апостол	7 Богумил пус. <i>Пост.</i>
Чет.	27 Терапонт св. мучен.	8 Медардо бис.
Пет.	28 Никит еписк.	9 Прим и Фелич. <i>Пост.</i>
Суб.	28 Теодосије преп. муч.	10 Маргарита кр. <i>Пост.</i>
Еванђеље: Матеа гл. 10. сх. 32.		
Не.	30 I. Свих Светије	11 I. Св. Тројетво
Пон.	31 Ермије апосол.	12 Иван од св. Факонда

ЈУНИИ

(Липањ)

Сунце исходи
у 3 сата 49 часа.

Сунце заходи
у 7 сата 50 часа.

Има 30 дана.

Дни.	По старому	По новому
Ут.	1 Јустин философ	13 Антун падовански
Ср.	2 Нићифор патриар.	14 Василио вел. биск.
Чет.	3 Лукилиан муч.	15 † Тијело Господиново
Пет.	4 Митрофан патр.	16 Аурелиан бис.
Суб.	5 Доротеј св. муч.	17 Раинери Пижанин

Еванђеље: Матеа гл. 4. сх. 18.

Не.	6 2. Висарион чудот.	18 2. Марина ђев.
Пон.	7 Теодот св. муч.	19 Јулијана Фалконпери
Ут.	8 Теодор стратил.	20 Силверио папа муч.
Ср.	9 Кирил патр. Алекс.	21 Људевит Гонзага
Чет.	10 Тимотеј епис.	22 Павлин биск.
Пет.	11 Вартоломеј и Варн.	23 Агрипина ђев. <i>Пост.</i>
Суб.	12 Онуфрије вел.	24 † Ивања

Еванђеље: Матеа гл. 6. сх. 22.

Не.	13 3. Мучен. Акилина	25 3. Вилим
Пон.	14 Јелисеј пророк	26 Иван и Павао браћа
Ут.	15 <i>Срвски цар Лазар</i>	27 Виргилији бис.
Ср.	16 Тикон чудот.	28 Лав II. папа <i>Пост.</i>
Чет.	17 Мануил и Савел	29 † Петрова
Пет.	18 Леонтије муч.	30 Успомена св. Павла
Суб.	19 Јуда брат Господњи	1 Српањ. Отон бис.

Еванђеље: Матеа гл. 8. сх. 5.

Не.	20 4. Методије еп.	2 4. <i>Похођењ. Б. Д. М.</i>
Пон.	21 Јулијан муч.	3 Иринеј муч.
Ут.	22 Евсевије еп. св. муч.	4 Агеј и Осија
Ср.	23 Аргипина мученица	5 Филимон
Чет.	24 † Ивањ-дан	6 Исајија пророк
Пет.	25 Февронија муч.	7 Бенедикт папа
Суб.	26 Преод. Давид	8 Јелисава краљица

Еванђеље: Матеа гл. 8. сх. 28.

Не.	27 5. Самсон странопр.	9 5. Вероника ђев.
Пон.	28 Кир и Јован безер.	10 Феличита Рим.
Ут.	29 † Петров-дан	11 Пио I. папа
Ср.	30 Сабор 12 апостољв	12 Иван Гвалберт

Сунце исходи
у 4 сата 3 часа.

ЈУЛИИ

(Српањ)

Сунце заходи
у 7 сата 46 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Чет.	1 Кузман и Дамњан	13 Анаклето пана
Пет.	2 Полож. ризе Богородич.	14 Бонавентура бис.
Суб.	3 Јакинџ муч.	15 Еприк III. цар

Еванђеље: Матеа гл. 9. сх. I.

Не.	4 6. Андреј критски	16 6. Б. Д. од Кармина
Пон.	5 Атанасије атопски	17 Прен. св. Марине
Ут.	6 Сисоа велики	18 Камило биск.
Ср.	7 Тома и Акакије	19 Вицко од Пауле
Чет.	8 <i>Прокопије великомуч.</i>	20 <i>Илидан</i>
Пет.	9 Панкратије св. муч.	21 Маргарита ђев.
Суб.	10 45 муч. у Никопољу	22 Марија Магдалина

Еванђеље: Матеа гл. 9. сх. 27.

Не.	11 7. Ефимија муч.	23 7. Аполинара муч.
Пон.	12 Прокло и Иларије	24 Кристина ђев. муч.
Ут.	13 Сабор арх. Гаврила	25 Јаков апост.
Ср.	14 Аквила апостол	26 Ана матер Б. Д. М.
Чет.	15 <i>Кирик и Јулиа</i>	27 Христифор и Панталејмон
Пет.	16 Антиноген св. муч.	28 Назарио и дружина
Суб.	17 Марица муч.	29 Марта ђев.

Еванђеље: Матеа гл. 14. сх. 14.

Не.	18 8. Јакинџ и Емилиан	30 8. Јулиа муч.
Пон.	19 Препод. Макрина	31 Игњацио Лојола
Ут.	20 † <i>Или-дан</i>	1 Коловоз. Петар у вериг.
Ср.	21 Преп. Симеон	2 Алфонсо, и Асис. прош.
Чет.	22 <i>Марија Магдалина</i>	3 Августин Казоти
Пет.	23 Трофим и Теоф	4 Динко и Раинерио
Суб.	24 Христина муч.	5 Госпа од снџега

Еванђеље: Матеа гл. 14. сх. 22.

Не.	25 9. Успеније св. Ане	6 9. Преображење Гос.
Пон.	26 Ермолај муч.	7 Гајетан
Ут.	27 <i>Пантелејмон муч.</i>	8 Киријак муч.
Ср.	28 Прокор и Никанор	9 Роман и Филомена
Чет.	29 Калиник муч.	10 Лоренц муч.
Пет.	30 <i>Анђелина десп. Срб.</i>	11 Сузана ђев.
Суб.	31 Евдоким (Покл. Гос.)	12 Клара ђев.

АВГУСТ

(КОЛОВОЗ)

Сунце изходи
у 4 сат. 43 часа.

Сунце заходи
у 7 сат. 5 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Еванђеље: Матеа гл. 17. стих 14.		
Не.	1 10. Пр. част. †. <i>Пост.</i>	13 10. Иполит и Кас.
Пон.	2 Пренос. моћи св. Стефана	14 Еужебио папа <i>Пост.</i>
Ут.	3 Исак и Фавет	15 † Велика Госпојина
Ср.	4 7 отрока Ефески	16 Рок
Чет.	5 Евсигније муч.	17 Либерат муч.
Пе.	6 † Преображење	18 Јелена царица
Суб.	7 Дометије пр. муч.	19 Јулио муч.
Еванђеље: Матеа гл. 18. сх. 23.		
Не.	8 11. Емилиан епис.	20 11. Бернардо поп
Пон.	9 Матија апостол	21 Ивка и Анаст. сол.
Ут.	10 Лаврентије архид.	22 Тимотеј
Ср.	11 Евпло муч.	23 Марцела ђев.
Чет.	12 Фотије и Аникит	24 Бартоломео апост.
Пет.	13 Максим испов.	25 Лудвик IX. краљ
Суб.	14 Михеј пророк	26 Анселм бис. Нински
Еванђеље: Матеа гл. 19. сх. 16.		
Не.	15 12. Успеније Богор.	27 12. Јосип Каласанц.
Пон.	16 Убрус Христов	28 Аугустин бис.
Ут.	17 Мирон муч.	29 Усјековање Иван.
Ср.	18 Флор и Лавро	30 Ружа из Лиме
Чет.	19 Андреј стратилат	31 Раимондо и Изабела
Пет.	20 Самујил пророк	1 Рујан. Еђидио поп
Суб.	21 Тадеј апостол	2 Стјепан кр. Угарски
Еванђеље: Матеа гл. 21. сх. 33.		
Не.	22 13. Агатоник муч.	3 13. Лудмила
Пон.	23 Луп муч.	4 Мојсија пророк
Ут.	24 Евтих св. муч.	5 Ловро Јустиниани
Ср.	25 Тим. апостол	6 Закарија пророк
Чет.	26 Андријан и Наталија	7 Ређина ђев.
Пет.	27 Прец. Пимен	8 † Мала Госпа
Суб.	28 Мојсеј мурин	9 Прото и Јацинто
Еванђеље: Матеа гл. 22. сх. 1.		
Не.	29 14. Усјековање	10 14. Име Б. Д. Марије
Пон.	30 Алекса, Јован и Павао	11 Горгонио муч.
Ут.	31 Част. појас Богородичин	12 Силвин бис.

СЕПТЕМБАР

(Р у ј а н)

Сунце изходи
у 5 сати 25 часа.Сунце заходи
у 6 сат. 6 час.

Има 30 дана.

Дни.	По старому	По новому.
Ср.	1 Симеон сполник	13 Седам спаваоца
Чет.	2 Мамант и Јован пост.	14 Крстов-дан
Пет.	3 Антим епис.	15 Метилина муч.
Суб.	4 Вавила свш. муч.	16 Еуфемија и Киприан

Еванђеље: Јована гл. 3. сх. 13.

Не.	5 15. Закарија и Јелис.	17 15. Госпа од 7 жалости
Пон.	6 Евдокија муч.	18 Јосип Коперт.
Ут.	7 Созонт муч.	19 Ђепар муч.
Ср.	8 † Госпођини-дан	20 Кандида ђев. <i>Пост.</i>
Чет.	9 Аћим и Ана	21 Матеј ап. и ев.
Пет.	10 Минодора, Митр. и Нянф.	22 Маурицио и друж. <i>Пост.</i>
Суб.	11 Теодора александ.	23 Лин папа <i>Пост.</i>

Еванђеље: Марка гл. 8. сх. 34.

Не.	12 16. Автоном свш. муч.	24 16. Госпа од плате
Пон.	13 Корнилије стотник	25 Герардо Сагрето бис.
Ут.	14 † Крстов-дан <i>Пост.</i>	26 Нил опат
Ср.	15 Никита	27 Кузман и Дамњан
Чет.	16 Ефимија вел. муч.	28 Вјенцеслав краљ
Пет.	17 Софија с ђецом	29 Миховил арханђ.
Суб.	18 Евменије епис.	30 † Јеролим зав. <i>Далм.</i>

Еванђеље: Матеа гл. 15. сх. 21.

Не.	19 17. Трофим и Сават.	1 17. Госпа од Розарија
Пон.	20 Евстатије вел. муч.	2 Аћели хранитељи
Ут.	21 Кодрат апостол	3 Кандидо муч.
Ср.	22 Фока и пр. Јона	4 Фрањо Асиски
Чет.	23 Зач. св. Јована Крстит.	5 Плачидо муч.
Пет.	24 Симеон Кр. Србски	6 Брунон
Суб.	25 Преп. Евфросина	7 Јустина ђев.

РОЂЕН-ДАН СВИЈЕТ. ГОСПОДАРА Ц. Г. и БРД.

Еванђеље: Луке гл. 5. сх. 1.

Не.	26 18. Престав. еван. Јована	8 18. Шимун правед.
Пон.	27 Калистрат муч.	9 Дионис аропаг.
Ут.	28 Преп. Харитон	10 Фрањо Борђија
Ср.	29 Преп. Киријак	11 Герман бис.
Чет.	30 Глигорије вел. Арм.	12 Салвинио бис.

ОКТОМБАР

(Листопад)

Сунце изходи
у 6 сат. 7 часа.

Сунце заходи
у 5 сат. 4 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Пет.	1 <i>Покров Богородичин</i>	13 Едвардо III. краљ
Суб.	2 Кипријан и Јустина	14 Калист папа
Еванђеље: Луке гл. 6. стих 31.		
Не.	3 19. Дионисије археп.	15 19. Материнство Б. Д. М.
Пон.	4 Стефан Шиљановић	16 Гало опат
Ут.	5 Харитина муч.	17 Едвиђа краљица
Ср.	6 Тома апостол	18 Лука еван.
Чет.	7 Срђ и Вах муч.	19 Петар Алкантарски
Пет.	8 Преп. Пелагија	20 Иван Каницо
Суб.	9 Стефан Дес. Србски	21 Уршула и друж.
Еванђеље: Луке гл. 7. сх. 11.		
Не.	10 20. Евламиније муч.	22 20. Посвећење црква
Пон.	11 Филип апостол	23 Иван Капистран
Ут.	12 Пров и Тарах муч.	24 Рафаел арханђ.
Ср.	13 Кари и Папил	25 Крисп. и Криспијан
Чет.	14 Препод. Параскева	26 Дмитар муч.
Пет.	15 Евтимије и Лукијан	27 Флоренције
Суб.	16 Лонгин стотник	28 Шимун и Јуда апос.
Еванђеље: Луке гл. 8. сх. 5.		
Не.	17 21. Осаја пророк	29 21. Нарчиз бис.
По.	18 † Св. Пет. Цет. Лука ев.	30 Марчел
Ут.	19 Јојил пророк	31 Волфанг
Ср.	20 Артемије вел. муч.	1 Студен. † Сви Свети
Чет.	21 Препод. Иларион	2 Дан мртвих
Пет.	22 Аверкије епис.	3 Малакија бис.
Суб.	23 Јаков брат божији	4 Карло Боромео
Еванђеље: Луке гл. 16. сх. 19.		
Не.	24 22. Арта муч.	5 22. Закарије пр.
Пон.	25 Маркијан и Мартир.	6 Леонардо
Ут.	26 † Митров-дан	7 Прозочим бис.
Ср.	27 Нестор муч.	8 4 света окруњеника
Чет.	28 Арсеније Срб. на Жреван.	9 Теодор војник
Пет.	29 Анастасија муч.	10 Трифон и друж.
Суб.	30 Милутин краљ Србски	11 Мартин бис.
Еванђеље: Луке гл. 8. сх. 26.		
Не.	31 23. Стахије и Амил.	12 23. Заштита Б. Д. М.

НОВЕМБАР

Сунце излази
у 6 сата 54 часа.

(Студени)

Сунце заходи
у 4 сата 13 часа.

Има 30 дана.

Дни.	По новому	По старому
Пон.	1 Кузман и Дамњан безсреб.	13 Станислав Коска
Ут.	2 Акидин и Гичас	14 Иван Уршини
Ср.	3 Акепсим и Јос. (Ђурђевица)	15 Леолод надвојвода
Чет.	4 Јоаникије велики	16 Отомар опат
Пет.	5 Галактион и Епистим	17 Гргур чудот.
Суб.	6 Пава патријарх цариг.	18 Пос. при. ап. Пет. и Пав.

Еванђеље: Луке гл. 8. сж. 40.

Не.	7	24. 33 Муч. у Медитини	19	24. Јелисавета кр.
Пон.	8	† Арханђелов-дан	20	Фелике Валески
Ут.	9	Онисифор и Порфирије	21	Госпа од здравља
Ср.	10	Ераст, Олимп и проч.	22	Чечилија њев.
Чет.	11	Стефан Дечавски кр. Ср.	23	Климент I. папа
Пет.	12	Јован милостиви	24	Кршеван задарски
Суб.	13	Јован златоуст.	25	Ката њев. и муч.

Еванђеље: Луке гл. 10. сж. 25.

Не.	14	25. Филип ап. (Поклади)	26	25. Петар александр.
Пон.	15	Гурије (Пост Божићу)	27	Јаков пост.
Ут.	16	Матеј еванђ.	28	Флоренцијан опат
Ср.	17	Глигорије епис.	29	Сатурнин муч.
Чет.	18	Платон и Роман	30	Андрија апостол.
Пет.	19	Авдија пророк	1	Просин. Диодор муч.
Суб.	20	Глигорије Декаполит	2	Бибијана њев.

Еванђеље: Луке гл. 12. сж. 16.

Не.	21	26. Ваведеније	3	1. Приш. Фрањо Жавер
Пон.	22	Филимон апост.	4	Барбара њев. и муч.
Ут.	23	Амфилохије епис.	5	Сава опат
Ср.	24	Екатерина вел. муч.	6	Никола Барски Пост.
Чет.	25	Климент папа рим.	7	Амброз бис.
Пет.	26	Преп. Алипије	8	† Зачеће Б. Д. М. Пост.
Суб.	27	Јаков персијанин	9	Прокло биск.

Еванђеље: Луке гл. 13. сж. 10.

Не.	28	27. Стефан нови	10	2. Приш. Госпа од Лорета
Пон.	29	Парамон муч.	11	Дамас папа
Ут.	30	Андрија првозвани	12	Алексадро муч.

ДЕКЕМБАР

(Просинац)

Сунце изходи
у 7 сата 31 час.

Сунце заходи
у 3 сати 55 часа.

Има 31 дан.

Дни.	По старому	По новому
Ср.	1 Наум пророк	13 Луција ђев. <i>Пост.</i>
Чет.	2 Урош цар Србски	14 Спиридон бис.
Пет.	3 Софоније пророк	15 Евсевије бис. <i>Пост.</i>
Суб.	4 Варвара вел. муч.	16 Аделајда царица

Еванђеље: Луке гл. 14. сх. 16.

Не.	5 28. Свештени Сава	17 3. Приш. Лазар ускр.
По.	6 † Никољ-дан	18 Чекање породе Б. Д. М.

ИМЕН-ДАН СВИЈЕТ. ГОСПОДАРА Ц. Г. и БРД.

Ут.	7 Амвросије еп. Мед.	19 Фауста
Ср.	8 Препод. Патапије	20 Урбан V. папа <i>Пост.</i>
Чет.	9 Зач. Богородичино	21 Тома ап.
Пет.	10 Јован Деспот Срб.	22 Флавио муч. <i>Пост.</i>
Суб.	11 Данил столпник	23 Зоило поп <i>Пост.</i>

Еванђеље: Луке гл. 14. сх. 16.

Не.	12 Праотци. Спиридион	24 4. Приш. (Бадњи-дан)
Пов.	13 Луција ђев.	25 † Божић
Ут.	14 Тирс и дружина	26 † Стјепан пр. м.
Ср.	15 Елевтер свш. м.	27 Иван Еванђелист
Чет.	16 Агеј пророк	28 Младенци
Пет.	17 Данил пророк	29 Тома надбис.
Суб.	18 Севастијан муч.	30 Давид кр. и пророк.

Еванђеље: Матеа зачало 1.

Не.	19 Отци. Бонифатије	31 Силвестар папа
Пов.	20 Игњатије богон.	1 Снеч. 1866. † М. љето
Ут.	21 Јулијан муч.	2 Макарије пуст.
Ср.	22 Анастасија вел. муч.	3 Ђеновефа краљица.
Чет.	23 10 мученика у Криту	4 Тито ап. Далмат.
Пет.	24 Евгенија (Бадњи-дан)	5 Телесфорт (Водокршће)
Су.	25 † Рож. Хр. (Божић)	6 † Света 3. Краља

Еванђеље: Матеа гл. 2. сх. 13.

Не.	26 Божији-дан	7 I. Валентин бис.
По.	27 † Св. Стефан в. м.	8 Ловро Јуштинијани
Ут.	28 20,000 Мученика	9 Марцелина ђев. муч.
Ср.	29 Младенци	10 Павао први пустињак
Чет.	30 Анисија мученица	11 Иђижио папа муч.
Пет.	31 Меланија римљан.	12 Аркадио муч.

СВИЈЕТЛИ КНЕЖЕВСКИ ДОМ.

—o—

НИКОЛА I. Петровић Његош, Кнез слободне Црне-горе и Брда; рођен 25. септембра 1841; ступио на владу 1860; вјенчао се 10. октобра 1860.

Милена Кнегиња, из Вукотића; рођена 22. апр. 1847.

Зорка, ћер Њихових Свјетлости, рођена 11. декембра 1864.

Даринка Кнегиња Данилова, из Квекића, стрина Његове Свјетлости; рођена 19. декемб. 1837.

Олга Кнежевна Данилова, родица Његове Свјетлости; рођена 11. марта 1859.

Велики Војвода Мирко Петровић Његош, отац Његове Свјетлости; рођен 19. августа 1820.

Велика Војводкиња Стана, из Мартиновића; рођена 15. јунија 1824.

Госпоја Горда Петровић Његош; рођена 1. ап. 1843; удала се за сердара Саву Пламенца 1862.

ЧИНОВНИЦИ КНЕЖЕВСКИ.

Панкратиј Др. Јаков: тајник.

Сундечић Јован, тајник.

Зега Михаил, сердар Каручки и побочник.

Врбица Машо, побочник.

Радонић Станко, побочник.

Вацлик Иван, црногорски заступник у Скадру.

Вукотић Јован, капетан перјанички.

ПОГЛАВАРСТВО ДУХОВНО.

—o—

Митрополит Преосвештени: Иларион Рогановић.

Архимандрит Цетињски: Нићифор Дучић.

„ Морачки: Димитрије Радојевић.

Протопрезвитер Његушки: Радонић Михајил.

„ Бјелопавлићи: Бошковић Ђурађ.

„ Васојевићи: Рајевић Гавро.

ПОГЛАВАРСТВО ГРАЂАНСКО.

—o—

I. СЕНАТ ЦРНОГОРСКИ:

Пресједник: Велики војвода Мирко Петровић Његош.

Подпресједник: Никола (Крцо) Петровић Његош.

СЕНАТОРИ:

Бошковић Ристо, војвода бјелопавлички.

Вујовић Петар Филипов, војвода љуботински.

Вукотић Петар, војвода чевски и шеф од Гарде.

Даковић Анто, војвода граховски.

Кривокапић Милош, војвода цуцки.

Мартиновић Марко, војвода цетињски.

Матановић Ђуро, војвода ћеклићи.

Николић Живко, сердар жупски.

Петровић Мило Новаков, велики барјакт. његушки.

Пилетић Јоле, сердар пиперски.

Цламенац поп Илија, црнички.

Радовић Блажо, сердар мартинићи.

Радонић Иво, војвода његушки.

Рајевић Милан, војвода васојевички.

Тодоровић Лабуд, војвода цеклински.

Церовић Ђуро, војвода дробњачки.

ТАЈНИК СЕНАТА:

Ивановић Саво.

ГЛАВАРИ У ПЛЕМЕНИМА.

—0—

1. У КАТУНСКОЈ НАХИЈИ.

Његуши: војвода Иво Радонић; валики бар-
јактар Мило Петровић; сердар Филип Петровић;
капетан Лазо Петровић.

Цетиње: војвода Марко Мартиновић; капетан
Лазо Деља.

Ћеклиће: војвода Ђуро Матановић; сердар и
капетан Перо Матановић.

Бјелице: војвода Лука Милић; капет. Вукаш
Милић.

Озринићи: Петар Вукотић војвода и шеф од
Гарде; сердар и капетан Станко Вукотић.

Цуце: војвода Милош Кривокапић; сердар
Зекота Кривокапић; капетан Никола Баничевић.

Грахово: војвода Анто Даковић; сердар Пајо
Ковачевић; капет. Јован Ковачевић.

Рудине: капетан Голуб Перовић.

Загарач: капетан Никола Ђурашковић.

Пљешивци: војвода Милун Перуновић; сер.
Костантин Миучковић; кап. Никола Мијушковић;
командат Пеко Никчевић.

Жупа: војвода и капетан Јован Бојовић; серд.
Живко Николић.

Луково: капетан Марко Ђукановић.

2. У РИЈЕЧКОЈ НАХИЈИ.

Цеклин: војвода Лабуд Тодоровић; сердар и
кап. Саво Јовичевић; кап. Малиша Милунов Ра-
жунатовић.

Љуботин: војвода Петар Вујовић; сердар
Шкрњо Кусовац; кап. Томо Мићков Куковац.

Грађани: капетан Мило Жутков Кнежевић.

Добрљани: капетан Марко Пејановић.

3. У ЦРНИЧКОЈ НАХИЈИ.

Болјевићи: војвола Нико Ђуришић; сердар Раде Пламенац; кап. Павић Перезић.

Глухи-до: сер. и кап. Јоко Војводић.

Сотонићи: кап. Маркиша Станковић.

Брчеле: кап. Марко Ђоновић.

Подгор: сердар Бутор Вукмановић; капетан Марко Вукмановић.

Сеоца: кап. Раде Поповић.

Дупиљани: војвода и командат црничке нахије кап. Радов Вујовић.

4. У ЉЕШАНСКОЈ НАХИЈИ.

Од доње нахије: сердар Иван Вукчевић;

„ горње „ капетан Саво Марков Радунковић.

5. У БРДСКОЈ НАХИЈИ.

Петрушиновићи: војвода Ристо Бошковић; сердар Мато Боиковић; кап. Радоје Пајовић.

Папковићи: војвода Петар Ђуровић; капет. Драгоје Дамњановић.

Вражегрмци: кап. Бошко Аврамовић.

Мартинићи: сердар Блажо Радовић; капет. Илија Радовић.

Завала: војвода Ристо Пилетић; сердар Јоле Пилетић; капетан Перо Пилетић.

Стијена: капетан Рамо Марковић.

Црнци: капетан Милош Савовић; Бајо Бошковић командат над свом нахијом.

6. У МОРАЧКОЈ НАХИЈИ.

Ровца: сердар Марко Влаховић; кап. Петар Влаховић.

Морача: војвода Шоле Радовић; кап. Петар Мишнић.

Ускоци: сердар Беган Требешанин; капетан Сава Батричевић.

Дробњаци: војвода Ђуро Церовић; сердар Милутин Башовић; кап. Живко Пекић; командат Милисав Мишнић.

7. У ВАСОЈЕВИЧКОЈ НАХИЈИ.

Братоножићи: сердар Вуко Пелевчанин; кап. Вуксан Грујић.

Брскућани: војвода Марко Миљановић; кап. Ђоко Милачић.

Лијева-ријека: војвода Миљан Рајевић; кап. Милун Новаковић.

Коњухи: војвода и кап. Стојан Рајевић.

Краљани: капетан Зарија Протовић.

Трепча: капетан Милован Требчанин.

Забрђе: капетан Зарија Бакић.

Бучи: капетан Ђоле.

Шолазак турске војске из Билеће у Бањане, бој на Граховцу и славна побједа ¹⁾

(1858 ГОД. 1. МАЈА.)

Имали Србљина или Словена, који није чуо име „Граховац?“ Имали га којему није познат онај јуначки бој и славна побједа, коју одржаше витезови црногорски над Турцима на Граховцу? Ко би могао заборавити, да је Граховац мјесто, на којему се истицаху црногорски и турски јунаци и мејдан дијељаху; мјесто на којему се бој бијаше између Турака и Црногораца на смрт и живот; мјесто, које је у људској крви огрезнуло; мјесто, на којему су многе мајке закукале; најпошље мјесто, које свједочи чудну храброст и одушевљење црногорскијех соколова!

Граховац је дивно име вјечнога спомена, јунаштва и храбрости црногорске; а на против за Турке опште хришћанске непријатеље, црно име, пуно туге и жалостнога спомена!

Бој и славна побједа на Граховцу нека Србљима и уопште Словенима служи за спомен и примјер како Србљин одушевљено брани своју слободу и домовину; како лако и весело за њу гине; како је страшан непријатељу своме и, како га на бојноме пољу побјеђује и предобива.

Ово је све учинила слога и љубав коју је

¹⁾ Овај чланак о боју и славној побједи на Граховцу извадио сам, као уломак, из мојега херцеговачкога летописа, којег сам написао од 1857. год. па до данас, и који је већ готов за штампу.

безсмртни Кнез Данило знао и умно међу Црногорце уселити и гојити. Једа би Бог дао да слога и братска љубав у свеколикоме Југославенству завлада, онда јамачно наби могао туђин Југославене тлачити; постали би свсји; имали би оно штосу и прије Југославени имали и, што доличи храброме југославенскоме народу.

Граховац је једна пјесковита и узвишена равница, окружена такође пјесковитим и равним главицама; дужина је Граховца близу један сат, а ширина по сата хода.

Ову граховачку равницу заузме Хусеин-паша и Кадри-паша са турском изабраном војском 24. Априла. Но прије него што је турска војска Граховац заузела, није без боја ту дошла, као што ћемо напријед виђети.

Витешки Кнез Данило, кад виђе, да се је турска војска његовој граници примакла, намисливши јуначки оружијем бранити своју милу и слободну Црну-гору, брже позове витезове црногорске на оружје и одпор турској зијајућој сили. Црногорци на позив својега милога Господара хитро се окупише и око Глаховца стекоше.

Но прије него што је турска војска Граховац заузела и до ноге потучена била, потребито је знати, како се је из Билеће упутила и ту дошла. И Бањани, као и остала херцеговачка племена, бјеху тога времена устали на оружје и Турцима одказали сваку послушност и покорност. Нови заповједник турске војске, Хусеин-паша родом Черкез, дошавши у мјесецу Марту из Цариграда у Херцеговину на мјесто првога

заповједника Сали-паше ¹⁾, који је изгубио битку на Зубцима 10. Фебр. исте године; почне ласкаво звати Бањане, да му дођу у Билећу на предају. Но кад је његов сваки позив без успјеха свакога остао, и кад од Бањана прими чисти одговор, да они у Турке немају вјере, и да му неће доћи, нити се предати док један жив тече; онда Хусеин-паша крене своју приправну војску, приправну не само за херцеговачка племена, него и за Црну-геру, и 22. Апр. уљезе у Бањане.

Бањани су своје покретно имање већ пренијели били и у црногорску границу склонили; само пушком у руци и са својим вриједнијем војводом Јованом Баћевићем остали су, и око Вилуса ²⁾ се прибили. Кнез Данило послао им је проглашенога црногорскога јунака попа Луку из Марковине са једном четом, да их храбри и да им у невољи помаже.

Хусеин-паша прешавши Бањане без икаквога одпора, дође у село Вилусе 23. Априла; но ту наиђе на одпор: поп Лука са војводом Јованом, и својом дружином и Бањанима пред саму ноћ жестоко се побије са Турцима, али те силне Турке неомете нити обустави. Сутра дан, т. ј. 24. Априла Хусеин-паша с војском крене напријед и заузме Граховац. Башибозуци (нередовна војска) по својему злоћудноме обичају одма у

1) Овај исти Сали-паша погинуо је од Црногораца у боју на Кити више Сланог 1862. године. За овај бој види пјесму у „Јуначк. Споменику“ на стр. 154.

2) Вилусе су у граховској околици, крајње село до Бањана, а на сред пута, који води из Грахова у Билећу; к сјеверо-западу далеко 2 сах.

плјачку пођу, те у наоколо Граховца куће опљачкају и огњу предаду. Тај дан боја знатнога није било, до само то, што су се страже међусе задијевале и пушкарале.

Међу тијем приспјело је и црноготске војске неколике стотине под управом војводе Љуботињскога Петра Ф. Вујовића, да чува границу од Граховске стране.

Дознавши Хусеин-паша за долазак војводе Петра, пошаље Вукана Куњарду к њему 25. Априла, да га наговара на издају, обећавајући му богате дарове.

Петар као прави Црногорац достојан државник и вјеран својему господару и отаџбини, одбије ту понуду, одговоривши паши онако, као што се пристоји једноме вјерноме Црногорцу. Пошље тога Петар по налогу својега господара писмено разложи Хусеину, да није потреба, да Турска с Црном-гором ратује, кад се ствар мирнијем начином може извиђети. Хусеин-паша намјеран Грахово заузети, а како је мислио, и даље у Црногору продријети, нешће ни погледати на овај човјечни разлог; но што више упиљи себи, да су се Црногорци препали од његове војске и справе, па да га моле.

Дознавши Петар, да од његова писма ништа није било боље, одмах јави Кнезу Данилу.

Видећи Кнез Данило, да се мирнијем начином не може ништа учинити онда, за сваки случај пошаље једну чету од 500. Црногораца и пред њима својега братучеда Крца Петровића, и војводу Ива Радонића; у толико се окупе и о-

стали храбри Црногорци кои су позвани на јуначко оружје и бој. А и сами Кнез Данило бјеше се опремио за полазак на Граховац, да се са осталима Црногорцима бори против непријатељу, кои бјеше зинуо, да прогута ову искрицу српске слободе и самосталности, као што се је лично борио 1852-3 године против Омер-паши, који бјеше довео на Црну-гору око 100,000 Турака! и, као што је то нашљедио од својих славнијех предаках, који су, почињући од владике Данила, па до њега сви у свакоме за Црну-гору стравичноме догађају и боју, први пред Црногорцима вазда ишли и витешки се против непријатељу борили, показујући тијем колико љубе Црну-гору и давајући Црногорцима собом јуначки примјер и углед, да ниједан не жали своју крв пролити за отачбину. Ово нам, осим живога предања, и црногорска историја јасно казује, (в. ц. истор. од Милак. 1856.), а још јасније свједочи напрсни крст владике Данила, преко којег је у најжешћему боју у Царевулазу 1712. год. ¹⁾ турска сабља шинула и крст јако засјекла!

Заиста племенит и диван примјер овијех српских владоца, примјер, таки, какви се врло ријетко код других владоца находи.

Али Црногорци никако не пушташе својега опћељубљенога господара Кнеза Данила, да пође на Граховац. Сва окупљена војска у један

¹⁾ Царев-лаз је једно тврдо и врлетно мјесто међу ријечком и љешанском нахиом, где су Црногорци под управом владике Данила Петровића 1712. год. турску силовиту војску тако јако потукли, да су мртви Турци, као лазина лежали; и по томе се ово мјесто прозвало „Царев-лаз.“

глас викну: „Господару! кад би сами турски цар дошао на Црну-гору да се бије, онда те неби нико устављао, да неидеш у бој; а сад те овако заного живи нећемо пуштати!“

Витешкоме Кнезу Данилу, у којег је облићево срце куцало и јуначке прси набрецало, ништа није могло теже ни жалије бити, но се од своје миле војске одвојити и на Граховац у бој неотићи; али се најпосље и једва једвице на велику молбу војводе Мирка и осталијех црногораца склони, да на Цетињу остане, предавши војничку главну управу својему вриједноме брату Мирку, рекавши му:

„Војвода Мирко! води Црногорце на бојно поље; покажи им на себи примјер, како Петровића кућа нежали своју крв за вјеру и Црну-гору; непријатељу буди страшан, као и до сад што си био! Пођи с Богом! и нека свемогући Творац благослови моју вјерну војску и њезино сјајно оружје!“

Потоме војвода Мирко са кнежевом гардом и ријечком нахиом одмах с Цетиња крене и у Грахово у Понеђелник вече 28. Априла стигне, ће на окупу нађе и сву катунску нахију.

Кнез Данило оставши на Цетињу, за све вријеме од како је војвода Мирко с војском на Граховац кренуо, па док се је бој и побједа свршила, колико му је јуначко срце пуцало, што му недадоше поћи у бој, и, колико је мислио за своје Црногорце, нити је што јео, ни пијо, нити је спавао, нити мира имао; него је једнако ходао, и с највећим нестрпљењем гласове с бојнога поља очекивао.

Црногорске је војске било око 5000; а турске редовне војске око 10,000, а нередовне око 5000. Главни логор турске војске бјеше на самој равници Граховца, а шанчеви и утврђене позиције бјеху по главицама око Граховца.

Црногорска војска 29. Априла лијепо се разреди: војвода Петар С. Вукотић са озринићима, сердар Милош Кривокапић и војвода Илија Ђуканов са Цуцама, капетан Боро Станојевић са Бјелицама, капетан Бошко Милутиновић са Загарчанима и Команима и сердар Пејо Ковачевић са Граховљанима ¹⁾ заузму од југо-запада Бојане брдо и Омудић; а од сјеверо-истока заузму мјеста: Крцо Петровић и војвода Иво Радоњић са Његошима; војвода Марко Мартиновић са Цетињанима; војвода Ђуро Матановић са Ћеклићима. Опазивши Турци Црногорце по врху Омудића, Хусеин-паша одма пошаље два табора стријелца, да разћерају Црногорце. Црногорци жељни боја и турскијех глава; а што је још најзнатније, ускипио у њима онај стари, српски, ратоборан дух, којег је витешки Кнез Данило у Црногорцима јако пробудио и зажегао; дочекају Турке, те се јуначки и жестоко побију. Пеко Павловић и поп Лука овђе су се особито показали и одликовали; ни турски избрани стријелци ни нове пушке немогаху их обуставити, а да напријед јуриш не чине. Одважност ове војске пред којом је војвода Петар Вукотић био, неможе се довољно описати: нити ју је плашила толика турска војска, која јој је пред прсима стоја-

1) Војвода граховски, Анто Даковић прије граховачкога боја на неколико дана пануо је био с коња, те је ногу сложио; за то није могао у овоме боју бити удјелник.

ла; нити ју је плашило турско изабрано оружје; нити ју плашаху на гомиле мртве љешине, које пред њоме лежаху; наши храбри соколови неузмицаху ни у длаку турској изабраној војсци, турскијем топовима, пушкама и бајонетама. Но и турска војска бораше се јуначки и са огорчењем; али при свој својој сили и јачини би принуђена бјежати низ Омутић управ до главнога стана, изгубивши 1000. на мртво и 2000. рањенијех. Црногораца погине 50. на мртво и 100. рањенијех. Овај жестоки бој и покољ био је 29. Апр. одмах из јутра. Војвода Мирко био је још у Грахову са војводом Петром Ф. Вујовићем и попом Ђуром Кусовцем, шефом од гарде, са ријечком нахиом и гардом; па кад зачу јеку топова и прасак пушака, брже сву војску крене к Граховцу, заузевши од Зебљака и Осјеченице сјеверо-источну страну, одмах војску лијепо и вјешто изреди и Турке околи. Но и Турци се бјеху јако ушанчили и утврдили, батерију од 8. великијех топова наперили; војску вјешто разредили и намјестили; све справно и готово, као оно ти за бој: доста силовите војске, доста оружја, топова и џебане; доста коња и волова; доста јестива и пића; доста вјештијех војсковођа; није шала, од турске војске срце и глава! Ту су се изабирали Турци по пушци и десној руци; ту су највјештије војсковође на-властито из Цариграда послати. Ко ову војску и справу није видио, тај неможе како треба, ни знати, ни вјеровати. Није то шала, кад један Цар хоће, да покаже своју моћ и јачину, да покаже маленој Црној-гори и њезинијем пријатељима, ће су његове границе. Али једно људи раде а друго

Бог даје. Хусеин-паша главни управитељ војске како се бјеше опремио и планове учинио није могао ни помислити, да ће му се икаква препријекан до у Грахово указати. Но при свему томе по савјетима некијех дипломата и турскијех пријатеља, мислио је заваркивати и подмићивати црногорске главаре, као што су то вазда Турци чинили те су такојем лукавијем начином некад многе српске предјеле притиснули; па су и овога пута такојем неваљалијем начином кушали своју срећу, једна би се како преваром и лукавством у Грахово увукли. Али се ни један Црногорац не даде подкушити, сваки презираше турска обећања и дарове: слога, љубав, вјерност, храброст и одушевљење међу њима овога пута до чуда бјеше и владаше. Сви ваљани; сви силни; сви једва чекаху, да се с Турцима похватају и побију; па што су жељели то су и дочекали. Истога дана кад је војвода Петар Вукотић са црногорском војском од Омудића поломио и посјекао, као што смо виђели, толике Турке, снажно удари на њих војвода Мирко са осталијем војводама и црногорцима од сјеверо-источне стране; те се тако опет наново најжешћи бој заметне. При свему томе што турске позиције бјеху јако утврђене, Црногорци нимало неузмицаху, него напријед јуриш чињаху, и неизказано Турке сјецијаху. Поп Ђуро Кусовац са изабраном Кнежевом гардом без икаква успрезања најодважније чинио је загон на турске топове посред честијех редова турске редовне и нередовне војске; но силни огањ и пушчани прах недадијаше им ни ока отворити. Бој овај, ко гледаше, јежња га обузимаше. Јамачно овакога крвавога и жестокога

боја није прије било у Црној-гори. Обје војске турска и црногорска борише се са највећим огорчењем и неописаним јунаштвом. Рика топова прасах пушака, вриска коња, јаук рањенијех јунака, небо проламаше! Бој је овај трајао преко 8. сахата. док га је најпосље мрка ноћ и густе мрак раздвоијо. Сутра дан, т. ј. 30. Апр. обје војске ухватише вјеру међу се, те купише и сарањиваше мртваце. Турске редовне и нередовне војске изгинуло је тај дан око 3000. А Црногораца је погинуло око 200; а рањенијех је било око 600. Црногорци су највише изгинули, ударајући прсимице на турске топове. Што црногораца није више погинуло у овоме жестокоме и крвавоме боју, узрок је то, што се они поред своје храбрости у боју знаду особито вјешто бити и чувати; а то управ спада у први ред војничке вјештине. Да се Црногорци поред својега изреднога јунаштва и вјешто бију, то најбоље турка војска зна и припознаје.

Бој је овај по свачему страшан био, војска нити је што јела ни пила од јутра до мрака; киша је пљуштила ваздан, као да се је небо провалило.

Сутра дан, т. ј. 30. Априла Хусеин-паша заште од војводе Мирка 8. дана мира и одмора, без двоумљења како ће за то вријеме наћи начина, да се извуче и сачува од предстојеће пропасти.

Мирко му даде само 4. сахата, да се за то вријеме водом подмире; јер воде није било ниђе око Граховца осим једнога потока између Грахова и Граховца, који је Црногорцима у рукама био.

Међутијем Кнежев секретар Деларије, који је тек с Цетиња дошао код војводе Мирка, заиште од Хусеин-паше поштену ријеч, да би могао слободно кроз турски стан проћи, и у Клобук к Ћемал-ефендији царскоме комесару отићи, да још једанпут окуша, неби ли се ова зађевица пресјекла и мирнијем путем свршила.

Из овога Деларијева пута, као и из тога, што је Кнежев Ађутант Вуковић исти дан 30. Апр. стигао у Беч, да од стране Кнежеве моли аустрински двор, да при биљежењу граница између Турске и Црне-горе, овој посљедној буде наклоњен и хришћански, као Русија и Француска расположен, јасно се види, да Кнез Данило није тражио рата ни боја. Но кад му се је турска војска примакла к граници, намјеравајући и Грахово заузети, онда се већ другчије није могло, морао је Црногорце позвати на оружје, и показати Турској, где је његова граница, и да се он ни најмање неплаши све турске војске ни њезине силне справе.

При свему томе што су се јевропски дворови били сложили, да црногорска граница остане онуда, куда је била 1856. године, и, што се јасно зна, да је Грахово било не само под власти Кнеза Данила прије и посље предречене године, но и под власти владике Петра II.; турска влада намјерна бјеше притиснути Грахово. Али мудра управа Кнеза Данила и црногорска храбра десница недопусти јој ту намјеру у дјело привести. И у овој турској зађевици, као и у другијем и тешкијем догађаијма, Кнез Данило јуначки се подносио, мудро владао, и највећим одуше-

вљењем и храбрости своју границу чувао и бранио.

Деларије на ријеч Хусеин-пашину пређе у турски стан. Храбри војвода и главни командант црногорске војске Мирко Петровић промијени план, намисливши жеђом и глади уморити Турке; са сваке стране околи Турке, пославши у очи Спасова-дне, сриједу вече 30. Априла, ријечку нахију и пред њоме војводу Петра Ф. Вујовића са гардом у Миротијнске долове, да пресијече комуникацију између Клобука и турске војске, од куд јој је долазила храна и подкрепљење.

Поврх све турске погибље у боју 30. Априла, Хусеин-паша јави Ћемал-ефендији, да су црногорци у томе боју јако страдали и назад се повукли. Ћемал-ефендија на тај глас упути се из Клобука у Требиње 30. Априла посље подне. Но тек што је у Требиње дошао а писмо за њим, њему и Ћани-паши везиру босанском, који је тада у Требињу био, стигне од Хусеин-паше јављајући, да је Мирко план измјенио, и да је турску војску црногорска војска опет са сваке стране околила, и да ће сасвијем ту пропанути, ако му помоћ из Требиња, колико се прије може, нестигне. На глас овога изненаднога писма одмах по требињскоме граду дрмнуше топови, а викну телал: „Ко је Турчин и турскога имена, за турску вјеру и свеца Мухамеда! нека одмах ноћас с везиром хита на Граховац у помоћ браћи Турцима, који су окољени и који се налазе у тешкој невољи и тјеснацу!“ На овај за Турке немили глас окупи се, што посаде (гарнизона) градске, што Требињаца, што Корјенића до 1500. Турака; и ноћу са Ћани-пашом похите

на Граховац ¹⁾. Хусеин-паша допустивши Деларију да прође у Клобук, врати се (Деларије) у црногорски стан, да каже војводи Мирку, кад ће и куда проћи у Клобук, да би за то вријеме, док се он поврати Црногорци мировали; надајући се још, да ће код Ћемал-ефендије моћи мир учинити, почем је Хусеин-паша у писму, којему је на Ћемала предао, изложио неповољно и стравично стање турске војске. Вративши се Деларије од војводе Мирка, Хусеин-паша усљед тога измјенивши одлуку, сврати Деларија под шатор, намисливши се користити овијем његовим путем, понуди му се, да га за почаст прати с војском до у Клобук! Из овага се лако види, у какву је тјеснацу турска војска била, и какве су тешке мисли Хусеин-пашу напануле; види се јасно и без икаква коментара, да се је шћео, као узгред лукаво и преваром из ове стравичности извући и цареву војску од погибље сачувати.

Кнежев секретар, као паметан човјек, одбијао је ту пашину лукаву понуду, доказујући, да се така почаст једноме секретару никако неможе учинити, и да је доста само једна његова ријеч за његов слободни и мирни пролазак у Клобук. Паша једнако при томе да га прати.

У том их притисне љетна кратка ноћ уочи Спасова-дне, Ће Деларије код паше под шатором заноћи.

Освану за Црну-гору и њезину историју славни Спасов-дан, дивни дан, весели дан!

¹⁾ Требиње раздјељује на двоје ријека Требишњица. Из јужно-западне стране, која је до Зубаца, није ниједан Требишњац пошао на Граховац зато, што су се бојали, да Зубци ненапану на њихове куће, па да их непопаде. То их мнозину снаси, те неоставише кости на Граховцу.

Дан вјечите славе и поштења српскијех витезова! ¹⁾ Дан овај треба да се напише у црногорској повјестници са великијем и златнијем словима; нека се диве потомци храбрости и јунаштву својијех предака. Поред тога дана треба написати истијем словима витешко име Кнеза Данила I. а по својој започетој и јуначкој радњи Душана II. српског ²⁾; и овај лаконички израз: насљеди, уреди, побједи, рашири, утврди и прослави.

У четвртак јутро 1. Маја, Хусеин-паша вјеран својој намјери заповједи, војсци да је одма спремна за полазак у Клобук, а у исти мах и за бој и одпор; а Деларија приклони, да од своје стране напише једно писмо војводи Мирку, и да му јави, како сад полази у Клобук, и како га оба паше са војском прате, па да би црногорска војска мировала, и да неби са оружјем на турску војску нападала; осим тога, да му још јави, како паша оставља све шаторје, па да га поздрави у име Кнежево, да их недира.

Деларије му је отворено казао, ако сва војска у Клобук крене, да то његово писмо нимало неће помоћи, нити црногорце од нападања обуставити, почем он нема никакве власти ни гласа у црногорској војсци, и почем има главни командант војвода Мирко пуну власт над војском,

1) Дан овај примјечљив је још и зато, што се је догодио: I. Спасов-дан; II. 1. Маја, и III. турски барјам.

2) Прерана смрт Кнеза Данила заиста је жалостни и прежалостни удар готово за све Југославене. Ко непознаје његов велики дух, његове племените и узвишене идеје, тај не може знати, колико је у њему српство изгубило. Сама природа бјеше га створила за круноснога владоца; но гадна рука прекрати му, ах! живот у најљепше и цвјетајуће доба његова живота и радње.

да чини, како му се најбоље свиди; по находећи се у његовијем рукама, морао је тако писмо написати. Писмо напише Француски, и у хитњи без пријевода на српски, преда га Хусеин-паши. Хусеин-паша пошаље га војводи Мирку.

Прије но што је писмо стигло у црногорски стан, турска се војска почне кретати, и табор се по табор отискивати пут Клобука. Опазивши то Црногорци, одмах се по главицама изнад Турака указаше: па, колико турска војска узмицаше, толико црноговска круг саузиваше. Од Грахова до Клобука 3. су сахата. Турци су се слабо помицали, но Црногорци, као Шпартанци, Бога споменуше, ноже повадише, тако храбро и сложено, ка' што је само можно.

Ту се незна ко је храбрији, ко слободнији, ко бржи, ко ли више турскијех глава одкида! Би рекао и би се заклео, да сви стекоше крила соколова, и да је у свакојега тјело од челика.

Но при свему томе, што се је турска војска од такога јуначкога ударца нашла у забуну, опет се је јуначки држала и са највећим одпором бранила,

Она црногорска војска, која бјеше око Клобука пут заузела, пошто Требињце к Граховцу упушти, онда затвори пут и пресјече улазак. Па са сваке стране Црногорци нагло навалише и од Турака чудни покољ и лазину учинише, тако, да и ту Косово осветише! А храбри војвода Мирко као Кастриот са братучедом Крцом и с још неколика коњаника голом сабљом у руци учини загон посред турске војске, остављајући за собом лазину мртвијех Турака, те за час се нађе

у сред сриједи турскијех шатора, ће умало и живот неизгуби, и то од својега топа. Јер, као што је црногорски топ непрестано пуцао на пашине шаторе, тако црногорске топције невидећи и незнајући да је војвода Мирко већ упануо међу турске шаторе, они непрестано на њих пуцаше. Али ту сами Бог сачува живот овоме српском витезу. У толико и друге војводе са својим племенима кроз Турке пролијећаху, и у сред крвавога сијеча весело се поздрављаху што се је таково што ријетко и у какву боју и војсци догађело.

Док топови још бјеху у рукама Турака, дотле се неколико редовне војске још у реду држаше и топове јуначки брањаше; но кад Црногорци и топове освојише, онда и сва редовна војска већ неће слушати ни пашу ни заповијед; но сва нагну бјежати, куд ко прије може. И сами Хусеин-паша мудро из војске измаче и некако срећом у Клобук добјежа. Секретар Кнежев Деларије, који је дотле стајао са Хусеин-пашом и вишијем официрима, угледавши близу себе Црногорце, пребјегне к њима са још једнијем Французом, који је турску војску учио вјежбању. Црногорци познавши Деларија, поштеде и њега и другога Француза од смрти.

То јутро магла бјеше, нешто од природе, а више од силнога праха и олова, и од паре коњске и људске бојни крвави Граховац, као облак притисла; те то некијем Турцима највише поможе, да испод црногорскога ножа главу измакну и побјегну.

Пошто се бој и сијеч сврши, а магла се диже и разведри, онда Црногорци разгледаше,

што учињеше, и што задобише: задобише оно што јамачно никад прије нијесу имали; задобише: 8. великијех топова и кумпара; 6000 великијех пушака; 2000 шаторова; 2000 коња; 10,000 ока муниције; сабаља, ножева, малијех пушака, сахатова (часовника), никшана (декорација), хаљина, новаца око војске, ни броја се незна ¹⁾. Од Граховца па до Клобука пало је преко 8000. мртвијех Турака, да ту вјечито чувају стражу и границу. Међу њима је у гомили осим другијех ага и бегова и турскијех изабранијех официра, остао мртав и Кадри-паша. Говори се да га је посјекао војвода Илија Ђуканов Жвицер.

Црногораца је погинуло 1. Маја 15; а рањенијех је било 150. Што их је погинуло, то их је 29. Априла погинуло. Од 24. Априла, па до 1. Маја погинуло је Црногораца свега 215, а рањенијех је било до 800. У боју 29. Априла погинули су храбри црногорски јунаци с голијем ножем у руци: поп Ђуро Кусовац, шеф од гарде, поп Лука проглашени јунак из Марковине; Ђуро Ђурашковић сердар цеклињски; Боро Станојев капетан бјелички; Ристо Манојловић перјаник, и Машо М. Кустодија алај-барјактар. Сви су они били отлични јунаци и вјерни синсви своје отаџбине и својега господара, као што им то свједоче њихова јуначка и неумрла дјела. У њихову похвалу и безсмртно име ништа друго овђе нећу рећи до то:

„Нека гину веселе им душе,
„Јер су живот за поштење дали!
„Име ће се њихово спомињат
„Докле тече сунца и мјесеца!“

Наком ове славне у црногорској хисторији

1) Један чевљанин нашао је око једнога турскога коласа (мајора) равно 1.400. инглешкијех лира.

нечувене побједи, чија рука може, као што треба описати храброст црногорску? Ко може, као што треба њихово јунаштво похвалити? Неможе ли се Граховац назвати „Маратон“ а Црногорци млади „Шпартанци?“ Имали ко у данашње доба, а да се неће зачудити овакој славној побједи? Мени се чини, да устану и грчки Милцијад и српски Обилић и Краљевић, да би се и они зачудили.

Да су по којој срећи неки њемачки новинари могли виђети страшни бој на Граховцу и како се црногски соколови боре са турскијем изабранијем војницима и јунацима, онда неби грдили ни нападали јунаке црногорске; јамачно би признали, да њихову јунаштву, храбрости и одушевљењу, у данашње доба и у данашњему свијету нема пара. Ово свједоче гомиле љуцкијех костију на Граховцу; а на Цетињу свједоче турски убојни топови, пушке, ножи, сабље, ордени барјаци, војничка музика, шатори, и остала војничка справа и оправа. Ово ће вазда и пред свијем народима служити дичној Црној-гори и њезину витешкоме господару Кназу Данилу на понос, славу и похвалу; свијетлиће кроз вијекове, и спомиња ће се доклен траје сунца и мјесеца.

Посље овога боја и турске пропасти одмах по свој Херцеговини пуче глас да су Турци до ноге потучени на Граховцу. Овај немили и порожени глас, какав жалостни и непријатни утисак какав ли страх, какву ли забуну међу Турцима учини, јавно признајем, да у стању нијесам то описати. Сваки је Турчин нестрпјељиво очекивао чути, што ће бити на Граховцу, и, кад ће тур-

ска војска Грахово заузети; па мјесто тога весело очекиваног гласа дође им црни, поражени и жалостни глас, да ни пиличник није утекао испод црногорскога ножа! Сад се само може мислити каква се забуна, туга, жалост и страх међу херцеговачкијем Турцима учини.

Да су Црногорци у тај мах имали заповјед од својега господара, да марширају у отворену Херцеговину, заиста би без пушке и ножа и без икаква крвопролића заузели на најлакши начин цијелу Херцеговину. Јер у њој турске војске ниђе небјеше; а оно, што је са Граховца испод сабље побјегло, то све бјеше мртво од страха, рањено и низ Клобучке лигице скакући, поломљено. Један за другога незнадијаху, нити пак два заједно долазаху. Овијем већ јамачно никад на ум неће доћи, да се с Црногорцима бију. А остали Турци херцеговачки, који нијесу били на Граховцу, поражени и забуњени турском великом несрећом и грдном погибљом, нијесу ни помишљати могли за какав бој и одпор; него сви за предају и покорност.

Ја сам тога вријемена био у Мостару, па сам видио, и врло добро знам у каквој забуни и страху бијаху Турци; сваки час очекиваху глас, једа ли су Црногорци напријед у Херцеговину ступили, па ако су, онда бјеху готови да у Босну бјеже. Оваке су мисли многи Турци у Херцеговини имали, а особито Требињци; јер су они црногорцима били први на реду, почем су Зупци сутра дан по Спасову-дне и граховачкој битки ударили на Корјениће, те све турске куће огњу предали и раскопали.

Причао ми је онда бивши секретар рускога

сарајевскога консулата Александар С. Јонин, који је био у Требињу с Ћемал-ефендиом у вријеме граховачкога боја и побједе, како су се Требињци били јако препали. Он ме је увјеривао, да су за двије ноћи после граховачке битке држали град требињски отворен зато, ако би, као што су они мислили, Црногорци навалили, да им предаду себе и град без свакога одпора и вишега јада. Осим тога и он сам умало, што није живот изгубио. Погинувши 50. Требињаца на Граховцу, па њихове породице рањаве и жалостне, скоче да убију Ћани-пашу, говорећи, да је навластито одвео Требињце на Граховац, да погину. Тако исто шћаху убити царткога комесара Ћемал-ефендију и овога рускога секретара.

Ћемал-ефендија и руски секретар, три су дана били само сами затворени у једној кући близу града. Руски секретар после трећег дана некако се из затвора измакне и пут Дубровника у аустринску границу крене. Дознавши требињски Турци за његов полазак, неколика зликовца натуре се за њим да га убију. Но будући невјешти дубровачкоме путу, на своју велику срећу, зађе с главнога пута једном другом путањом, која кроз Површи пријеко води у Цавтат; тако га зликовци размину и неудесе.

Везира босанскога одиста шћаху пред самијем требињскијем градом посјећи; већ га бијаху пред град извели: но Аци-бег Ресул-беговић начелник требињски недаде га посјећи.

Турци сви у глас викаху да је влах, и да је Турке на Граховцу издао. Већ му и име бјеху промјенили, једни га зваху: „Шћепан,“ други: „Ловро!“ Међутијем Аци-бег замоли рањаве

Турке, да Ћани-пашу оставе на миру докле у Стамбол (Цариград) за њега пишу, па како султан заповједи, тако да учине. На овај предлог сви се склоне и Ћани-пашу предаду у руке Аци-бегу, да га чува до одговора из Цариграда. Аци-бег га поведе у град, а у толико један између окупљенијех Требињаца, именован Асан Ланбровић, затрчи се и голијем ножем у руци замахне, како ће управ везира по глави, но Аци-бег брже подметне свој чибук, који је у руци носио, као обично што сви Турци носе, те тако тијем сачува грки везиров живот.

Везир овај био је један између првијех турскијех фанатика; да је могуће све би Црногорце једном сабљом и једнијем ударом исекао; па је чудо, како га Требињци непознаваху, и влахом и издаицом називаху; а још је чудније, како га посјећи шћаху.

По свој прилици би ће му издајство наметнуто, одтуда, што јавно и често, као силан Турчин, говораше, да је пола турске војске, што је на Граховцу, доста не само да узме Грахово, него и сву Црну-гору. Осим тога, што је повео Требињце уочи Спасова-дне на Граховац, па они изгинули, а он се жив вратио ¹⁾. Онда Требињци рекоше, да је он знао, да ће така турска погибља бити, па да их је зато и повео, и као влах власима издао.

Једини Аци-бег знао је, да то ништа истина није, знао је што, кад би посјекли једнога царскога везира, да би царску велику срцбу на-се навукли: за то и сачува везира од смрти!

¹⁾ Овај везир није се даље од Клубука помицао, кад је турској војсци у помоћ ишао; зато је и сачувао свој живот.

Трећи дан после ове узрујаности Аци-бег поћно испрати везира, давши му пратиоце до Дубровника, који оде преко Метковића и Мостара у Сарајево.

Заповједник погинувше турске војске Хусеин-паша, добјегнувши у Клобук с бојнога поља, штоно се рече: без духа, ту један дан остане, док се разабра и себи дође; потом својеручно посијече Вукана Куњадру, родом Мостарца, који му је десна рука био у позивању на предају узбуњенијех Херцеговаца.

Као што је Вукан Куњадра за своје трудове и вјерност од Хусеин-паше плату примио, тако су и сви они Србљи, који су Турцима на руку ишли и њихове придворице били, плаћу и награду примили. Између многијех другијех примјера, који су вазда Турци чинили Србљима, нека и овај примјер служи за знање свакојему Србљину, који би у Турке имао повјерење и узданицу.

Други дан по Граховачкоме боју Хусеин-паша дође из Клобука у Требиње без војске и команде. Ту се у жалостнијем мислима задржи неколика дана, док га позваше у Цариград на одговорност, изгубивши тамо чин и команду.

Храбри Кнез Данило ускићен неописаном радошћу за славну побједу на Граховцу, весело је очекивао својега храброга брата Мирка и остале храбре војводе, сердаре, капетане и уобће своје соколасте војнике, чувши веселу пјеванију и прасак пушака низ метињско поље, ње косовски јунаци језде, возећи са триумфом турско бојно оружје и топове, које су са сабљом на јуначкоме мејдану задобили, Кнез Данило запо-

вједи, те топови дрмну, а милозвучна звона на цетињскоме манастиру и другијем црквама зазвоне, свјештеници, кнежевн питомци и остали ђаци са литиом, а Кнез Данило са својом свитом и највишом свечаношћу сусрете своје витезове на пољу цетискоме, те их весело и срдечно поздрављају, похваљујући њихову храброст и одушевљење и захваљујући им за њихову вјерност и поштење, које су на Граховцу учинили.

Потоме Кнез Данило са Кнегињом Даринком и са својем свјештеницима пође у Цркву, учинивши свјештеници по обреду благодарење Богу, а Кнез Данило пане на кољена пред икону Спаситељеву и са срдачним и веселијем сузама благодарећи му за Његову велику и особиту милост, коју је богато излио на њега и његов витешки народ, и, који недопушта заклетоме непријатељу, да погази малену, али непрпјатељу велику, Црну-гору, ту српску светињу и од вавда слободну земљу и државицу.

Иза тога Кнез Данило установи да се сваке године у вјекове на Спасов-дан у Цетињском манастиру поред обичне службе чини и благодарење Богу за славну побједу, и, да се чини спомен (панихида) свијем православним војницима, који су на Граховцу за своју вјеру, милу отачбину и слободу погинули.

Осим тога установио је и медаљу за побједу на Граховцу, коју је својом руком метнуо на јуначке прси свакојему Црногорцу, који је у боју на Граховцу био и турску главу посјекао. А војводе и друге главаре, осим медаље, обдарио је и другијем богатијем даровима. Својему храброму брату Мирку за побједу, која се је

под његовом главном војничком управом на Граховцу одржала, даровао је осим медаље и скупоцјену сабљу са подписом с једне стране: „Данило;“ а с друге: „Граховац 1858;“ и титулу: „Велики војвода од Граховца.“

Данилов достојни насљедник садашњи Кнез и господар црногорски НИКОЛА I. оградио је прошле године дивну цркву на Граховцу управ, ђе је био шатор заповједника турске војске Хусеинпаше, у славу светог Спаса (Вознесенија), а за вјечити спомен српскијем соколовима, који су ту своју крв за вјеру, цркву, и домовину пролили. Ова је црква ограђена на један достојни призрења начин; као што је главни бој између Турака и Црногораца у Уторник започет, а у Четвртак на Спасов-дан свршен: тако је и ова црква у Уторник започета, а у Четвртак до 9 сахата изјутра свршена и освећена, литурђија служена и спомен учињен православнијем јунацима који су ту погинули.

При грађењу цркве заступао је Кнеза Николе војвода Петар Вукотић, а ја сам по допуштењу владичину Цркву осветио.

Ови српски витезови јуначки су погинули, али им је и споменик диван подигнут; њихова ће се имена спомињати, докле и један Србљин траје!

Нићифор Дучић
Архимандрит.

СЛОВЕНИ И СЛОВЕНСТВО.

„Kad svi jednog molite Boga, kad svi
Jednim Slavu pjevate glasom, kad svi
Jednog tiela udi ste, bud' te i svi
Jednoga duha!“

P. Preradović.

Човјеку нема користије ствари, што самога себе познати. Ово се исто и за савколик овај или онај народ казати може. Народ који себе непознаје, данас као и свагда најмање у свијету вриједи; као што и човјек који себе незна, тај и невриједи, оно што човјек иначе вриједити може. Овај појам о себи самима потиче нас највећма за постигом своје праве сврхе, и подиже нас на онај ступањ, с којег најбистрије увиђамо тко смо и што смо, колико ваљамо, и за чим треба да лебдимо.

Ова или она шака људи, саставља ће обитељ, састављаће племе, састављаће какво друштво или задругу; ама нигда несаставља један цио народ. Народ је скуп људи, који једним духом дишу и имају једне обичаје и један језик — а у политичком смислу само, који живе и под једним и истим законима.

Славјански народ уобће, највећи је народ у Европи. Има га око 80.000.000 душа. Дијели се на сјеверне, средишње (централне) и јужне Славјане. Сјеверни састоје се из Великоруса, Бјело-

руса, Новгородјана и Рушњака или Русина; централне састављају: Пољаци, Чеси и Словаци; јужне најпосље: Словенци, Хрвати, Срби и Бугари.

Но у етнографскоме погледу, сви су Руси једно; Пољаци друго; Чеси и Словаци треће; а сва четири јужна племена четврто. Само о јужнима намјеравам коју обширније проговорити.

Јужни Славјани све до друге четврти овога вијека, нијесу се скоро између себе ни познавали, него су мислили да су једни једно и други њешто друго: премда је највјероватије да су они свиколици од једне мајке пали, и једну и исту сису сисали. Пошто су се пак VI.га вијека с Карпата у своје данашње јужне стране спустили, могућно је само да су се са старосједоцима ових земаља измијешали, па особито на истоку и западу свој језик поњешто прекалупили а поњешто накварили, и обичаје своје, или погубили, или с туђима замјенули, оставши они у ередни (Срби и Хрвати), и при чисту језику, и при својим чистим обичајима. Њешто дакле овијем узроком; њешто за њих убитачним вјеро-законским разцјепљењем истока и запада; њешто најзад и по тому, што су се посљедњих вијекова морали о њих разбијати валови ужасне полумјесечне поплавице, која је страном њих и поплавила, а страном опет под туђу управу ринула: они се бијаху, штоно ријеч онесвијестили, и један за другога заборавили. Шта више, било их је — а несрећом нашом повлачи их се и данас — који су и себе исте затурили и порекли, а свој језик и своје исто име и племе заборавили. Турчили су се, мацарили, њемчили, талијанили,

и својима више јада задава ли, а и сад га задају, него ли исти туђинци, којима у нокте западоше.

Уобће пак, који су при својој народној свијести поњешто боље остали, остали су само у познању својих племенских имена; а између Срба и Хрвата, вјера је њихову народност опредјељивала! — О укупном народном имену био се скоро и појам изгубио, ако из тога броја изузмемо њекоје дубровачке и далматинске списаоце.

Овакова забуна, оваково разбраћење, оваково непознавање себе истих: нама је од највеће штете бивало и бива; а подјармитељима нашијем ишло је и иђе на руку. А што још и горе, дотлен их је осмјељивало, да нам бијаху почели језик, и народност, и све што нам најсветијега бијаше, обарати, ништити, и нас у праве изроде пречињати.

Одтуда сјеме нашој неслоги; одтуда извор нашој омрази; одтуда клица нашој себичности; па одтуда и свако наше зло, свака наша народна невоља.

Пропаст иза пропасти нас је уобће постизала; мука иза муке притискала. Брат је брату бивао издаица; брат брату срце на ножу вадио; а синови су своју рођену мајку порицали. Још нам по ушима звече љути окови, и звижда троструке канџије мозак нам пробија, а братски јаук срце нам на четверо пара. Такова грдила није зар у свијету било; несреће такове није зар никакав други народ доживио!

Изузевши малу, али јуначку Црну-гору, нама нијеге ни педља земље неоста. Прије или кашње, све нам туђинци заквачише и подјармише.

Крешимир, Душан, Симеон, и многа друга славна владаочка имена, остадоше само у гђекојој људској памети; а ма њиховој управи и сами траг изчезе.

Свуда нам кукавица закука; и да нам зар јединијех простих јавор-гусалах небијаше, био би нам пропао зар и сами спомен нашега његдашњега бивовања, спомен толике славе нашијех неумрлих Краљевића.

Кано човјеку иза дуга и тежка сна, почеше се и нама очи отворати наступом нашега просвјетнога вијека. Књига нам стече више и више врлијех радина, те нам се у народуозбиљније самосвијест будити настà. Избављењем Србије и подунавских Кнежевина, и ослобођењем Грчке, оживи и остали наш Југ и стаде се кретати. Кретање ово може се за сад још сравнити с ходом дјетета, које се стопро подиже на ноге, те се корак по корак креће и помиче, док се неучврсти да и поскокнути може.

Књига развија мисли, а оружије их у дјело приводи; књига почима, а оружије докончава. Ми књигом дођосмо до познања онога блага и богатства, које у нашем језику почива. Језиком се неморамо пред никаквим другим народом постидити, само нам треба да га још свестрано развијемо. Ово познање наведе нас на мисо, да и о себи што више и дубље докучимо. Сад нам већ неостаје, него све боља и боља усавршивати познавање себе истих, док нестигне час, да оружије нашу судбу са успјехом ријеши.

У другој четвртини овога вијека, поче се у Хрватској долазити на вишу идеју о нашем на-

роду на Југу. Још од 35. године бјеше се дошло до увјерења, да се сваколика наша будућност састоји у заједници нашој. Једа ли је ово био какав антидот противу панславизму, који је у оно доба многом аустријанском дипломату мозак трао и разбијао, то небих могао доказати; али је свакако очита истина, да су данас патражњаци људи од старе школе.

Како му драго, и пак се неможе одрећи, да није с именом Илирства положен темељ оној великој мисли, која нас спојити и ујединити има. Илирство нас бијаше потакло на борбу до слазна; али та иста борба поможе да лакше начистац изиђемо. Илирство је већ излињало, али је месо остало. Месо ова жари сад срце многом паметнијем патриоту, којем ништа толико на души непочива, колико права срећа свога народа.

Кроз име Илирско, које иначе нама ипошто недоликоваше, ми смо се осјетили, да ни Словенци, ни Хрвати, ни Срби, ни Бугари, нијесу друго до огранци, а сви заједно да смо народ. Оно су поједина племена, а народ су сва наша племена скупа.

Пошто ово Илирско име оборисмо, назвасмо се Југославјанима, и то по нашем топографичном положају у Европи. И под овим именом лијепа је напредка било и бива у промицању више народне идеје.

Али ни ово име, као ни Илирско, није заиста сподобно к постижењу наше заједнице, без које неможемо нигда постати народ у правому смислу ријечи ове. Име је које народ окупља и спаја. Без обћенита имена вавијек ћемо разко-

мадани бити; а таково име треба да означује народ у себи, да је властито народу на темељу његове повјестнице.

Ми смо обћенито своје име њекако погубили, па дошавши на вишу мисо о народном бићу, досад смо таково име одтуд и одовуд скрпљали.

Него ми нијесмо без обћенита народнога имена ни били, ни могли бити. Гундулић, Качић и многи други стари наши писаоци, сахранили су нам га у својим неумрлим списима. Они нас свуда, гђе нас год укупно спомињу, зову *Словинцима*, а нашу народност *Словинством*. Ова се пак имена у штокавштини најбоље изговарају: *Словени* и *Словенство*; одкуда земаљско име било би: *Словенска* или *Словенија*.

Примивши име *Словена*, као обћенито народно име, под којим би, као под својом главном заставом сви укупно к постижењу правог значаја и бића имали спјешити, небисмо се и пак ниједан морали одрећи својих племенских имена. Србин нека остане Србином, Хрват Хрватом, Словенац Словенцом и Бугарин Бугарином: само сви скупа да смо *Словени*.

Буди нам у овому изглед особито Италија, у којој има такођер као и код нас различитијех грана, које имају и своја властита имена; али су свиколици опет *Италијани*, а по старому корену *Латини*, као и ми *Славјани*.

Италија иста, доста је и доста препатила, док се није најзад опаметила и под једно народно име склонила. Данас нам се пак указује као млада невјеста: дична стасом и узрастом,

свијетла челом и поштењем, знаменита словом и твором; а док је измрвљена била: бијаше сиња кукавица, која заман кукаше и превијаше над удесном погибом толиких својих врстних и умних синова.

Јужни су Славјани пружени на дуго и широко од истока к западу, од сјевера к југу. Они станују на свеколиком земљишту између $40^{\circ} 20''$ — $47^{\circ} 7'$ и $40''$ сјеверне ширине, и $30^{\circ} 18' 58''$ — 47° дужине; а поименице: у Коруској, Штајерској, Крањској, Горичкој, Истрији, с Трстом, Хрватској (аустријанској и турској), Славонији, Далмацији, по свим отоцима јадранскога мора (око 80 отока), у Босни, Херцеговини, Црној-гори, Бачкој, Банату, Сријему, кнежевини Србији, Арбанији, Бугарској, Трачкој и Македонији.

Простор овај запрема около 9040 четвороуглих миља: са својим богатим високим горама, великим и омањим ријекама, зеленим језерама, плодноним долинама и равницама, дивним морским пристаништама и лукама (на јадранском, егејском и црном мору), тврдим градовима, бијелим варошима, неизбројним селима и т. д. — Па како је природа окитила површину овога земљишта, уобће под благим и здрачним својим поднебијем стојећега — тако је и њедро његово насупла свакојаком рудом металном и каменом.

Ох! кокико ли извора непосједује овај наш завичај за сваку струку, којом се благостање умложује и народни обстанак учвршћује, као што је земљедјелство, трговина, и свака друга обртност. Но која нам корист? Ови су извори

досада вишом и вишом страном, или запуштени, или зло и неумјетно употребљавани, или са свим мртви и непознати.

На простору овом живи данданас чиста Словенског народа, то јест, Словенаца, Хрвата, Срба, и Бугара, преко 16 милиона душа. Ово је заиста лијепа кита народа, из које би на бојно поље свагда преко по милиона јунака изкочити могло.

Они се по религији дијеле на православне, католике, унијате и мохамедовце. У већем су броју православни, у мањем католици, у још мањем унијати, а мухамедоваца бити ће јидно 80.000 душа.

Разлика нас је вјере досад јако и наопако цијепала. С вјере смо се мрзили горе него ли икакви душмани. Тому је највећма крив вјерозаконски фанатизам, ово грубо и стравично чедо средњега вијека, у којем су схоластичка начела скоро свуколику религију поплавила била, а помоћу пропаганда постала још својином људскијех срца уобће.— У религиозном рату између истока и запада, ми смо се десили на највећем ударцу; а како смо у просвјети сасвим заостали били, тако смо се лакше заводили и заносили. Кроз овај занос ми смо се поглавито разбратили, те је ударила у нас неслога и омраза. Из неслоге и омразе наше, родила се и наша пропаст.

Ама што је било да бар буде и битисало, никуд по нас боље среће! Него на жалост и данас повлаче се између нас трагови вјерозаконске запешености; па још зато кривимо један

другога, дочим има кривице на свакој страни. Вјера је својна људскога срца, својина сваком човјеку напонасе. Нитко други неодговара Богу за моју вјеру, него ја; а ја за ничију опет неодговарам, него, за своју. То пак тако није с народном ствари; него, као што свиколици састављамо народ: тако смо и дужни свиколици без разлике подупирати народ и народну ствар, ма које вјере били, ма којим се начином крстили и некрстили.

И Њемци су различите вјере; али опамећени својим толи знатним вјерозаконским борбама, данас један другога и нештају за вјеру, него су сви згољни Њемци, гђе се год њемачкије интереса и најмање тиче; а то се разумије да су такови и у својим смијешним тежњама, којим би зар рада савколик свијет поњемчити.

Није ни нама другога изиака. Треба да се и ми већ опаметимо, те да једни друге с вјере, не само немрзимо, него још да једни другима вјеру поштујемо, као светињу душе, мени моје а теби твоје. Тим би смо осигурали темељ нашој слоги, а слогом постали би и јаки и душманину страшни.

Нашом невољом још и у књиги смо двојим словима разкомадани, а ни књижевна обћенита језика неимамо. Но, ако Бог да, и овој пријекој нашој потреби када ли тада доскочити морамо; а то ће стопро онда бити кад један дух будемо.

На данашњи дан, осим једно 100.000 душа у слободној Црној-гори, с кућом Петровића на челу; и једнога милиона душа под султановим

сузеренством у кнежевини Србији, с кућом Обреновића на управи: савколик наш Југ находи се под туђим владањем и области. Његове силе туђин на своју корист троши; његов живот на обрану свога живота улаже; његовим крвавим трудом своју утробу храни и у господству се уздржи. Није ли ово грдна невоља нашега народа? Није ли наше Словенство други Израјиљ у Мисиру, с том само разликом, што је овај Мисир иста његова кућа?

Као што је небо живо, које се над нашим југом простире, тако нам је жив и народ који под тијем небом станује. Да ли се икад тај народ, у којег је доста и глава и руку — а још би их толико на његову земљишту могло бити и красно живити — могле у свом властитом живљу развијати, код њега би заиста: и знаност; и умјетност, и вјештина и обрт, и све остале струке људскога благостања, стекле сјајних својих свјетила, која би не само нама, него човјечеству уобће на дику била. Али док небудемо своји, неукост и незналичност јако ће нас притискати и ријетким ће се звијездама наше небо заиста осипати; а и њих ће нам душманска тмуша нападати да их заклони, да им блијесак помрачи, да им свјетлост колико могне и немогне угаси.

По свему свој народ, чудеса твори;

А подјармљен народ, смртни лед мори.—

Ову истину треба на срце привити и дубоко у памет затучи, па се онда својски стати отресати свега што нам на путу стоји нашој слоги и напредку нашем.

О предности једних над другима да се не-

боримо. Тко више крсту и рароду служи, тому ће заиста народ његову предност признати; а предњим опет код народа постајати ће онај, који више за крст и народ заслуга стицао буде. Само у искреној свези између племена и племена нашега, почива најчвршћа спона наше народне зграде; само умеђусобној нашој слоги, лежи спас нашега Југа; само уз побратимство наше, моћи ће узкрснути и ново народно биће наше; само помоћу наше праве просвјете, сломиће се грдни бријег предрасуда наших, под пристиском којегга једва и дисати можемо; само уз таква средства, може наш рарод велик и могућан постати.

Ј. Сундечић.

НАРОДНА ЦРНОГОРСКА

ПЈЕСМА.

Убавој нам Црној Гори
 С поноситим Брдама,
 Отачбини што недвори,
 Коју нашим мишцама,
 Ми бравимо и држимо
 Презирући невољу,
 Добри Боже сви т' молимо
 Живи Кнеза НИКОЛУ!

Здрава, срећна, моћна, славна,
 Објем врагу на ужас,
 Врлим предцим у свем равна,
 Свом народу на украс,
 Добрим блага, змијем строга,
 Крста, дома, слободе,
 Заштитника ревностнога
 Храни нам Га Господе!

Од коварства и напасти
 Чувај Њег и Његов дом,
 Кои снује Њем пропасти
 Нека буде пропаст том;
 А кои Му вјеру крши
 Правда тог укротила;
 Крјепки Боже све разириши
 Што Нањ злоба ротила!

Куд Он с нама, свуд ми с Њиме,
 Крв смо гјеват готови:
 Зањ, за вјеру, наше име
 И за браћу у' окови. —
 Томе ћемо свету дугу
 Одзиват се сваки час;
 Боже свеђ нам буд' у кругу,
 Благосивај Њег и нас!

Ј. Сундечић.

НА ГРОБУ

ПЕТРА II. ПЕТРОВИЋА ЊЕГОШЕА

ГОСПОДАРА ЦРНОГОСКОГ.

Пун штовања и гордости
Твој вјечити дом полазим,
Да јуначке твоје кости
Једном врелом сузом сквасим.

Ужасна је самог мукла
Што остатке твоје грли ;
Света ме је жеља вукла
Ам' на бријег овај врли,

По којем се виле крију,
И с којег си полет дава
Пут небеса твог генију,
Кад си „*Лучу*“ сачињава.

Из гвоздене примих руке
Остављену владу мени,
Пуну труда, пуну муке:
Захвалит ти дођох сјени. —

Но наслеђство пјесмотворства
Тајне књиге, још ми треба ;
Пуна ли је благородсва!
Спусти ми је стрико с неба!

На Ловћену, у Мају 1863.

К. Ц.
Никола.

ИСКРИЦЕ

О ЧОВЈЕКУ.

Јел по гр'јеху првих родитеља,
 Ил' страсима њиних потомака,
 Те сад ово моје братство страда?
 Не —; јер човјек тога се опрао,
 Кад је суза Голготу осула
 И крви се бож'јом напоила.
 Ја сам млад још, могу прећерати,
 Неправедно осудит' човјека;
 Тек сам стазу живота почео,
 А лукавством и општом пакости
 Ово ме је братство задахнуло.
 Када крилом по бистру језеру
 При полету дирне ластавица,
 Тихе воде смрси површину:
 Таласића начини стотину,
 Те се један бори са другијем,
 Тако ми се узмућује душа,
 Разсматрајућ њеке љуцке ствари
 Са попришта двадес-љетног мога,
 Те дањашњи човјек ми се каже
 Ко највеће на земљи страшило;
 О човјече! хрђа те убила!
 Нашто твоје сплетке и лакомство?
 Нашто завист и убиство вољно?
 Ти у штети твојега ближњега
 Срећу тражиш и њој се радујеш;
 Задатка се свога удаљиваш
 Без никакве нужде и невоље;

Ти па тренут бића заборављаш,
 А нишан си југа, ил' сјевера,
 Или друге смућене вјетрине.
 Сад те ево ; до часа те није. . . .
 Час је оно, што ти в'јеком зовеш ;
 А в'јек бива, што сам тако хоћеш ;
 Ти га чиниш простором мученја,
 У њем' страда душа и тијело.
 О човјече ! да ну, разбери се !
 Бог те даде да природом владаш,
 Украси те и душу ти даде,
 Међ' тисућом друге животиње.
 Он ти рече, да направиш узду,
 Да над б'јесним коњем господариш ;
 Моћ ти даде, да га припитомиш,
 Да га јанеш и с њим земљу радиш
 И његовом користиш се снагом.
 Он ти слабе оборужа руке,
 Да се јакој браниш животињи,
 Да се лаву и пантери ругаш,
 Ђе су друге милион работа
 Што с' од руке примио Вишњега
 Земни живот да с њима усладиш ?
 Све ти даде до ли безсмртија
 земљи коју тијелом називаш ;
 Ал' дио ти и од тога даде,
 Красан дио ту безсмртну душу,
 Коју твојим квараш неваљалством,
 Неваљалством воље покварене,
 Код толико дивнијех предмета,
 Чим те Творца рука обдарила.
 Разбуди се, и очи отвори :
 Књигу старца расклопи Аврама,
 Јосифовим сљедуј поступцима.

Учи закон Христа Спаситеља,
И далеком приправљај се путу!

На Цетињу Јануара 1864.

К. Ц.

Н.....

ПЈЕСМЕ

Ј. Сундечића

СОНЕТ ЗА АЛБУМ

Полазећи с Цетиња на пут

Њезина Свјетлост

КНЕГИЊА ДАРИНКА ДАНИЛОВА

У Новембру

1864.

Пази небо, ведро небо пази,
Како сладка обузме га туга
Кад с обзорја Даница му слази,
Његов накит и његова друга;

А кад опет јави се на стази
Поносита небеснога круга,
Сјетовање махом одилази
Радост сваки пренапуни уга. —

О Кнегињо! Црној-гори **Ти** си
Та Даница и предрага мати,
Којом она дичи се и виси.

Данас сладко за **Тобом** сјетује;
Сутра јој се опет здраво врати:
Радост њена св'јетом одјекује. —

Најдубљим штовањем и оданошћу

Ј. Сундечић.

ДНЕ 11 ДЕКЕМБРА

1864.

Приликом пресрећнога рођења

КНЕЖЕВНЕ

ЗОРКЕ ПЕТРОВИЋА ЊЕГОШИ

Првородне ћери

Кнеза НИКОЛЕ I. и Кнегиње МИЛЕНЕ

ПЈЕСМА

Њиховим Сјетлостима

најсвесрдније поднешена

од

Ј. СУНДЕЧИЋА.

Зора зори, б'јела зора,
Првим си'јегом сваколика
Одјела се Црна-гора,
Свег Словенског Југа дика. —

Црна неће да се јави
Свитајућем јутрос данку;
Црна неће да поздрави
Прву радост на уранку,

Коју небо, небо благо
У кнежеве спусти дворе,
Гђено зену чедо драго,
ЗОРКА чедо, мајке ЗОРЕ;

Нег у б'јело сва овита
Са поносом лик свој диже,
Пуна жара и узхита
Свој славопој вако ниже:

„Здраво славни Господару,
Диван пород изродио!
Одржо Ти славу стару!
Млогу пову задобио!

Здраво зв'јездо земље своје,
О Кнегињо мила мати!
Твоје стопе, сјеме Твоје
Вишња помоћ свуд нек прати!

„Здраво ЗОРКО, први цв'јету
Својих св'јетлих родитеља:
Ти Им цвала, Ти у св'јету
Свећ' Им била радост веља!

„Здраво кућо Петровића,
Која вјеру и слободу,
Те ступове људског бића,
Крвљу спаси свом народу!

„Све што од Твог срца пало,
Вав'јек срећно напред текло!
Вав'јек цвало и пјевало!
Вав'јек први ловор стекло!“

Јутрос, срећни Господари
Ц'јел Вам народ 'вако кличе;
Јер га стара вјерност жари,
Што из прса њем потиче;

А уз народ и пјеснику
Њедарца се пуста грију,
Па у родном свом језику
Сама уста њем вапију:

„МИЛЕНИНО мило мило,
Сликуј мајци у милини;
Слично Њојзи у свем било,
А највећма у врлини!

„Расти уз Њу и уз Твога
Свјетлог отца—свјетлом дому,
Као рајски цвјет од Бога,
Ко' дивота роду свому!

„Расти ЗОРКО, крјепка буди,
Разгранај се и узорци:
Да одоје и Твоје груди
Једну сабљу Црној-гори!“

Даворније Црногорске.

I.

Црногорац збио се
У крш и планину,
Да се свети Турчину
Вјечном душманину:

За Косово криво:
За смрт цар-Лазара:
За све што му невјерник
Узе и похара.—

За једну је досада
По сто глава смако;
Али покољ Косовски
Није осветит лако:

Но код стрпа у тартар
И најзадњу тмушу,
Само тада своју ће
Задовољит душу;

Тад ће само освету
Ко што ваља ц'јенит,
И увреду Косовску
До краја зам'јенит.—

II.

Јад у Царев-лазу,
Јаде на Крусима,
Јаде на Граховцу,
И свим бојевима.—

Што их османовцим
Црногорац зада:
Дивно их оп'јева,
Сјећа их се рада;

Па му се у груди
Срдашце соколи,
Па ништа на свјету
До боја неволи:

Да десницу опет
Свом покаже врагу
Кој' му додијава
На домаћем прагу;

У паклени продол
Да га опет рине,
Да са свјета и траг
Имену му гине.—

III.

Јел' мријети
За крст свети
И слободу,
Само Боже
Дај да може
Добит згоду!

Дивни борац
Црногорац,
Он нештеди
Своје крви:
Нег је први
Свуд у б'једи.

Смрт презире;
Ал' умире
Р'једко када—
Да за јаде
Незададе
Гр'хег јада;

Ил' бар да се
У зле часе
Неолужи,
Те образа
Код пораза
Необружи. —

IV.

Зачела ме мајка
У крви јунака:
Па ће с' крви,
Ту сам први;
„Ха! ха!“ — вичем, —
Неизмичем,....

Кад ми грезне десна,
Пада сила б'јесна:
Тад из крви,
Ниче, врви
Слава и дика
Убојника. —

Кад јуришим смјело
Па ми прсне чело:
Крв тад проста,
Браће оста,
Да освете
Јаде клете.....

Све ми с крви и у крви,
Међу браћом с тог сам први. —

На Цетињу у Декембру 1864.

Иван-беговичино врело на Цетињу.

На Цетињу мрком пољу,
Изнад двора кнежевскије,
Огроман се крш подиже,
Изпод њега врукат врије,

Хладан врукат сладке воде,
Сладко струји, миран лежи
У својему кориташцу,
Нит отажен икуд бјежи.

Ту сјетује и почива
Времена је тому доста;
Незна с' одкад — али прича
У народу дивна оста:

Да је на том љутом мјесту
У свом б'јегу починула
Бег-Ивана в'јерна љуба,
И сузам се обасула.

Пошто клети Турци бјаху
Тврди Жабљак заузели,
Штоно с' и сад над Морачом
Као сиви соко бјели;

Па од оних топлих суза
Да се стекло то врелашце,
Суза — које горко проли
Увређено ту срдашце. —

Ох! заиста чудотворна
Мора да је пуста сила
Вреле сузе, што потиче
Над злом коби рода мила!

Свједок нама прича ова,
Коју памти народ врли:
Те га таки споменици
Буде на чип неумрли. —

На Цетињу у Новембру 1864.

Жабљак.

Завези се танком лађом
Низ Ријеку Црнојеву,
Пловом плови — сврћи поглед
И на десну и на лјеву,

По главицама тиморастим,
Што се туд и онуд нижу;
Ко мисирске пирамиде
Једна с' изнад друге дижу:

Те су вјечни споменици
Многим врлим соколима,
Што падоше, задајући
Триста јада душманима.

Што падоше — да дом спасу
Част и права своја света,
Да тх нетре и неплеше
Зло норника нога клета. —

Па кад стигнеш баш на ушће,
Баци поглед к планинама,
Којено су дичан вјенац
Лјепим Зетским равнинама:

Нег да буде лабуд бјели,
На крајини дика стара:
Под управом и обраном
Црне-горе Господара. —

На Црнојевића Ријечи 13. Декембра 1864.

У око ти одма падне
Један вршак у низини,
Сам о себи — ко без мајке
Сироче се теби чини. —

На врку му — питаш — шта је?
Је ли лабуд бјели сијеге
Раширно пуста крила
Да ужива миљак с њега?

Ах! то није лабуд птица,
Него Жабљак град бијели,
Што над својом судбом љуто
Још од давног доба цвјели:

За својијем господаром
Гласовитим Иван-бегом;
Цвјели тужан, јер робује,
Јер под турском чами стегом. —

Ах! када ће часак стићи
Свој да буде уза свога,
Да негресне у немани
Насилника погаџа!

Џемила и Еладин.

(Истинити догађај у години 1864.)

Сидну паши Стамболији,
Мухамеду Еладину,
За велике вјерне службе
Свом девлету и свом дину:

Абдул Мецид Султан дао
Њер Џемилу своју милу;
Лјепу као сјајну звјезду,
Дичну као горску вилу. —

Сто робова, сто робкиња
Пашиницу младу дворц,
Свуд око-ње драги камен
И жежено злато гори.

На вољу јој скупцјене
Персијанске мирис-масти,
На вољу јој из најдаљег
Мисирскога краја сласти. —

Ал' јој заман сва богаства,
Све милине и насладе,
Када мира — пуста мира —
У свом срцу неимаде:

Подпазила, ће пашино
Пламен-око пуно жеља,
На робкињу једну често
Ко огњена муња стреља;

На робкињу Кавказкињу,
Којој неби сличне пашо,
Баш да би је међу самим
Хуријама бират зашо. . . .

Све шејтане из џенема
У свом јару виче, вапи,
Да је уче шта да ради
Док јој срце неизклапи!

А пред пашом таји срести,
Превија се и прелива;
С њиме сједећ на сарцади,
Час га грли, час целива

Кад ли било, једно јутро
Госа шербет приправила,
И код себе у одаји
Свога пашу угостила.

Срче паша шербет сладки,
Тутун пали, глади браду:
Љубавне га страсти море,
Ал' неслути своме јаду.

Но кадуна, међу тијем
Док он медно пиће попи,
Сан покривен пред њег стави,
Па му рече да одклопи. —

То Еладин јевда чека,
Поклоп маче — Ах! ужаса...
Затресе се, па на патос
Мртав груну истог часа! —

Што у клетом сáну виђе,
Те га с' косну немилице? ...
Јох! јабуку страховиту;
Мртву главу робињице! —

На Цетињу у Декембру 1864.

Народне поскочнице у Црној-гори.

Саобћио Н. Дучић Архимандрит.

1.

О јабуко зеленико *),
Зелен ти си род родила:
На дв'је гране, дв'је јабуке,
А на трећу соко сједи;
Соко гледа равно поље,
Ће кошута воду пије,
Поврх ње се соко вије;
Бјеж', кошута јадна била,
Ето ловци Херцеговци:

Живу ће те уватити,
Цару ће те поклонити.
Цар ће теби даровати
Орахово и Грахово
И све равно Сарајево.
Сарај-трава до рамена
Ћетелина до кољена:
У њој пасу два јелена
И три тића пајунчића
Њих ми чува ђевојчица

*) У ијевању се сваки стих понавља.

Једна бож'ја љепотица:
 На њу ми је доламица
 Права кроја скадарскога,
 Ситна шава мисирскога.
 Одтуд иду три делије
 Три делије у димије;
 Један од њих проговара:
 „Ја бих волиј' ш њом чувати,
 Него с царом вечерати!“
 Други од њих проговара:
 „Ја бих волиј' ш њом чувати
 Но над Босном везир бити!“
 Они трећи проговара:
 „Луда ли сте, браћо моја!
 Ја бих волиј' ш њом чувати,
 Но стамболским царем бити!“

2.

Ђевојчица гором греде
 На вртено златно преде,
 Са златом се разговара:
 „Злато моје! коме ћу те?
 Ко ме сретете: томе ћу те.“
 Сусрете је стар на коња (коњу):
 „„Бож'ја помоћ, ђевојчице!
 Може ли ми злато бити,
 Али злато ал' ђевојка?“
 „Бог ми с тобом, стар на коња!
 Неможе ти злато бити,
 Нити злато, нит' ђевојка.“
 Стари прође, млади дође:
 „„Бож'ја помоћ, ђевојчице!
 Може ли ми злато бити,
 Али злато ал' ђевојка?““
 „Хајде амо, младо момче,
 Твоје злато и ђевојка.“

3.

Чајна горо, хлада дебелого
 Благо томе, ко под тобом спава!
 Они спава, који бриге нема;
 Ја сам јадна брижна и чемерна,
 Е ме мајка за недрага дала
 За недрага, ђе је доста блага;
 Људи веле, да су гроши благо:
 Нит' су гроши, нит' дукати благо,
 Но је благо, што је срцу драго.
 За старога небих пару дала;

За удовца ни крњега лонца,
 А за младо момче нежењено:
 Зањ бих дала по бабова блага.
 Зањ бих дала све бабово благо;
 Зањ бих дала оба брата драга;
 Још бих рекла, да сам мало дала;

4.

Колика је ноћца ноћашња
 Санак ми на очи недође,
 Слушајући љепе љепоте,
 Ђе танко пјевају ђевојке,
 Али моја драга најљепше;
 У коју гођ ријеч говори,
 У свакоју мене спомене:
 „Зашто ми мој драги недође?
 Ал' су му коњи саустали,
 Али му мајка недопушта?
 Душа јој раја невиђела,
 По јој се вила и савила
 Около паклена дирека,
 Као лоза око дрвета!“

5.

Вила се лоза винова *)
 Около града Будима;
 Није оно лоза винова,
 Но је царица Милица;
 Будила цара Лазара:
 „Устани, царе Лазаре;
 Сунце ти дворе огрија
 Пред дворе Милош војвода
 Пред дворе копље пободе,
 За копље коња привеза!“
 Ушета Милош у дворе,
 Да проси Јању ђевојку,
 Јања је давно прошена
 У Стари-влах, а за Влахом.

6.

У Црници.

Текла вода валовита *)
 Из камена стаменита,
 Под њим расла ђетелина,
 Код ње сједи ђевојчица
 Свиљу преде, гајтан плете
 С гајтаном се разговара:

*) У овијем се пјесмам друга врста у пјевању понавља.

„О гајгане, мој гајгане,
 Да је мени јадној знати,
 За ким ћу те раздирати,
 Ал' за старо, ал' за младо?
 Да је знати — за старијем:
 Бих те струњом искитила,
 А коштриком подкитила;
 Да је знати — за младијем:
 Бих те свилом искитила,
 А бисером подкитила.“

7.

У Брдина.

Јунак прође кроз гору зелену
 Наслони се на јелу зелену:
 „Вита јело, што ме глава боли?“
 „„О јуначе! од мене ти није:
 Мајку имаш; мајка те је клела.““
 „Не ће мене моја мајка клети,
 Нема сина до мене једнога.“
 „„Сестру имаш; сестра те је
 клела.““
 „Неће мене моја сестра клети,
 Нема брата до мене једнога.“
 „„Љубу имаш; љуба те је
 клела.““
 „Хоће љуба божја проклетница,
 Синоћ сам је био и карао,
 А јутрос је у род оправно
 Без колача и без пратиоца.“—

8.

У Морачи.

Ибришимски конци
 Црногорски момци:
 „Мене ме маме,
 „Да ме премаме;
 Хоће знати бабо;
 „Да је мени драго
 „Не би знао бабо.“

Ове лијене народне поскочнице, које се пјевају у Црној-гори и
 око Црне-горе продужи ће се, ако Бог да, у другоме Календару.

Најновији статистички подаци о Црној-гори.

По попису учињеном од Петкова-дне (14 октомбра) 1863. до Петкова-дне 1864. године, има у Црној-гори и Брдима свега 196.238 душа ¹⁾, а то 99.889 мушких, и 96.339 женских.

Од овога броја пада на нахију Катунску мушких: 32.723, а женских 31.015; на нахију Ријечку: 13.127 мушких, а 12.970 женских; на нахију Црничку: 14.272 мушких, а 13.997 женских; на нахију Љешанску: 7978 мушких, а 7389 женских; најпосље на Брда с Морачом и Васојевићима: 31.789 мушких, и 30.978 женских.

Женскади има 3550 мање него ли мушкадије. Тому је ваљда поглавити узрок што се Црногорци само с Црногоркама жене, и што ове обично више мушке ђеце рађају.

У Катунској нахији има сва половина и $\frac{1}{12}$ више душа него у нахији Ријечкој; сва половина и $\frac{1}{16}$ више него у Црничкој; у трипут више него у Љешанској; а преко 2000 душа више него ли у свих седморо Брда.

У течају пак споменутога времена родило се ђеце укупно 6577, и то мушке 3475, а женске 3102.; дакле 373. мушке више него женске.

Од овога броја пада 1102. мушке ђеце, и 973. женске на нахију Катунску; 530. мушке, и 497. женске на Ријечку; 497. мушке, и 489.

¹⁾ Држећи се старих и неосновних података, ја сам дакле у мом чланку: „Словени и Словенство“, сасвим погрјешно ставио 100.000 душа у Црној-гори. Ј. Сундечић.

женске на Црничку; 249. мушке, и 245. женске на Љешанску; најпосље 1097. мушке, и 898. женске на сва Брда. У свима нахијама даклен родило се веће мушких него женских, премда у нахијама Црничкој и Љешанчкој овај је број сасвим незнатан.

У вишеспоменутом времену помрло је опет скупа 3938. чељади, и то 2002. мушке, а 1936. женске.

Поименице пак умрло је у нахији Катунској: 653. мушке чељади, и 591. женске; у нахији Ријечкој: 290 мушке, и 307. женске, у нахији Црничкој: 297. мушке, и 298 женске; у нахији Љешанској: 189 мушке, и 158 женске; најпосље у свијем Брдима: 573 мушке, и 582 женске. Уобће даклен умрло је 66. мушке чељади више него ли женске; и то у Катунској нахији 62., а у Љешанској 32., мушке више него женске; но у Ријечкој умрло је опет 17. чељади женске више него мушке, у Црничкој 1., а у Брдима 9.

Сравнивши помеђусе бројеве рођених и мртвих:

а), Родило се уобће 2639. чељади више него што је умрло; и то 1473 мушкића, а 1166 женскади. Чиста даклен напредка било је по њешто више од 8. мушких, и поњешто мање од 6 женских на сваку 1000 душа, или по $1 \frac{1}{2}$ чељаде на свако 100 душа.

б), Размијером родило се чељади у Брдима скоро колико и у Катунској нахији, а толико исто и умрло; у Црничкој мање умрло него у Ријечкој, по у Ријечкој више се опет родило

нег у Црничкој; а Љешанска нахија није скоро нимало изостала у помору иза Ријечке и Црничке.

Колико је вјенчања било, о том се нема још никаква становита податка; али уведењем парохјалних регистара, и ови бројеви неће непознати остајати.

Уз Кнеза и Господара стоје 2 тајника и 3 побочника.

Сенат, (врховни суд) за сву Црну-гору и Брда, броји једнога Пресједника, једнога Подпресједника, 16 Сенатора и једнога тајника.

Све се нахије дијеле на племена, осим Љешанске, која се дијели на горњу и доњу нахију. И тако Катунска нахија дијели се на 12 племена; Ријечка на 4; Црничка на 7; а сваколика брда на 19. Свако племе има свога капетана, који га свуда заступа, суди му у омањим парницама, наплаћује земаљски данак, пази на поредак, и на ратно поље са својим племеном излази.

Пописаних војника има 25.000, а у вријеме потребе може их још 10.000 на бојиште изкочити. Ово је заиста мала шака војске, али је све кремен живи. На челу свеколике војске стоји Велики војвода Мирко Петровић Његош, па онда војводе, сердари и капетани, а затим стотинаши и десечари.

Тијело перјаника броји 100 момака, стојећих под управом свога капетана и вице-капетана.

Гарда пак броји 400 момака, који стоје опет под управом свога шефа.

Црна-гора има само једнога представника у Скадру.

Савколик годишњи данак недопире до 100,000 фиорина што се троше опета на издржавање грађанског и војничког поглаварства.

У земљи се налазе 4 Царине или Ђумрука и то: на врх Крстца (према аустрије); на Грахову, на Ријечи Црнојевића, и на Виру (према Турској).

Пазара су 4 у унутрашњости земље, и 3 са аустријанским мјестима; а поименице: на Ријечи, сваке суботе; на Виру, свакога Петка; на Чераниној главици код св. Ћекле, свакога понеђељника, и на Шливју, свакога понеђељника. С Котором три пут на седмицу: уторником, четвртком и суботом; с Рисном: свакога дана, осим Неђеље; с Будвом: сваке суботе.

Осим тога од скоро установљена је једна јавна *Заложница* на Цетињу, под руковањем Г. Илије Рамадановића.

На челу пак духовне управе стоји један митрополит, којег је столица у Цетињском манастиру.

Манастира има 11 и 3 ћелије, а у свима живе само 2 архимандрита и 5 калуђера; и то: у Цетињском манастиру, један архимандрит; у Морачи такођер један архимандрит; у Дуги један калуђер; под Малинско, један калуђер; у Бијелој, један калуђер и у ћелији Пиперској 2 калуђера. Острог, Жребаник и Брчелу доњу држе три мирска свештеника; а манастири: Орахово, Брчела горња, ћелија Добрска и ћелија на Ријечком граду, сасвим су празни.

Мирско свештенство броји 3 протопрезви-

тера и око 400 свештеника, од којих дакле долази по 1 само на свако 500 душа. Ово не би премного било, кад би свештеници свуда поједнако распоређени били; јер дослед, особито у Црничкој нахији, има мијеста гђе долази по 1 свештеник на 100 и на 50 кућа; а Цуце (око 3000 душа) имају само једнога свештеника.

Најпосле осим школе на Цетињу са 4 разреда, има још 11 других помањих са 2 разреда, а поименице: на Ђеклићим, у Цеклину, у Брчелима, у Лимњанима, на Градцу, на Оријој-луки, у Острогу, код Ђелије Пиперске, у манастиру Морачи, у Коњухам, и у Требчу; три пак нове доскора ће се отворити, и то: на Његушима, на Чеву и на Грахову.

Сајмови или Скупштине годишње.

У Острогу: на Тројичин-дан (Духове).

Код Пиперске Ђелије: такођер на Тројичин-дан.

На Цетињу: на Петров-дан, и на мали Госпођин-дан.

На Жребанику: на дан св. Арсеније, 28. октомбра.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is difficult to decipher due to its low contrast and ghosting.

[Torn white paper label]

Prof. C. D. ...

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РП СрТ 43

1865.1

Цијена: 6 гр. или 60 новчића.
